

T.C
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KENDİNE SAYGI DÜZEYLERİ
İLE MESLEKİ OLGUNLUKLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
A.Ercan ÜRÜN

Balıkesir 2010

T.C
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KENDİNE SAYGI DÜZEYLERİ
İLE MESLEKİ OLGUNLUKLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
A.Ercan ÜRÜN

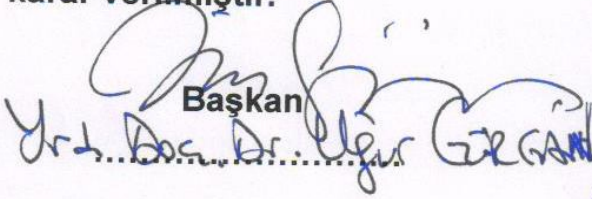
Danışman
Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN

Balıkesir 2010

T.C
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

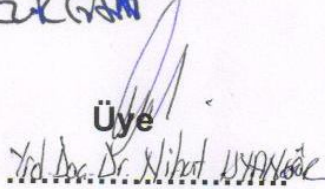
Enstitümüzün Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında 199612509002 numaralı A.Ercan ÜRÜN'ün hazırladığı "Lise Öğrencilerinin Kendine Saygı Düzeyleri İle Mesleki Olgunlukları Arasındaki İlişki" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 08.07.2010 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan
Yrd. Doç. Dr. Uğur GÖRGÜN

Üye (Danışman)

.....

Üye

Yrd. Doç. Dr. Nihat UYANÖZ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Derrim ÜZEL

Üye

.....

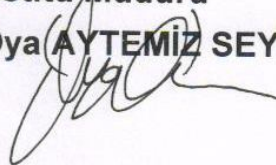
Üye

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

/ /2010

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Oya AYTEMİZ SEYMEN

ÖNSÖZ

Günümüzde en çarpıcı gelişmelerden birisi de, öğrencilerin kendilerini nasıl hissettikleri ile onların akademik başarı ve diğer gelişim alanlarındaki gelişim düzeyleri arasındaki ilişkinin keşfedilmesidir. Kuşkusuz eğitimin tek amacı sadece bilgi ve beceri kazandırmak değildir. Bu nedenle öğretmenler öğrencilerini yetişkin yaşamına hazırlarken onların kendilerini seven, kendilerine güvenen, kendileriyle barışık, olumlu ve olumsuz yönlerini birlikte kabul edebilen insanlar olarak yetiştirmelerine de önem vermelidirler. Ruh sağlığı yerinde bir toplum oluşturabilmek için özsaygı düzeyi yüksek bireyler yetiştirmenin önemi büyüktür.

Diğer yandan insanların gizilgüçlerine ve yeteneklerine uygun bir meslek alanı seçmeleri giderek güçleşmektedir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte meslek çeşitleri de sürekli artmaktadır. Bu olumsuzluğa neden olan bir diğer etmen ise, bireyin kendini doğru, ayrıntılı ve gerçekçi olarak algılamada güçlük çekmesidir. Gençlerimizin kendilerini çok iyi tanıyan, özsaygısı yüksek ve kişiliklerine uygun mesleklere yönelen bireyler olarak yetiştirmeleri herkes tarafından istenilen bir durumdur.

Çalışmanın kapsamını lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi oluşturmaktadır. Ayrıca öğrencilerin, kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişki de çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

Çalışmam sırasında yardımlarını gördüğüm, başta değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN olmak üzere, görüşlerinden yararlandığım Yrd. Doç. Dr. Nihat UYANGÖR, Yrd. Doç. Dr. Devrim UZEL, Dr. İsmail ZENCİRCİ ile görev yaptıkları okullarda, testlerin uygulanmasında yardımlarını esirgemeyen değerli psikolojik danışman arkadaşlarıma teşekkür ederim.

A.Ercan ÜRÜN

ÖZET

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KENDİNE SAYGI DÜZEYLERİ İLE MESLEKİ OLGUNLUKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

ÜRÜN, A. Ercan

Yüksek Lisans, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRĞAN

2010, 104 Sayfa

Bu araştırmada lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunlukları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada kendine saygı düzeyi ile mesleki olgunluk düzeyinin; okul türü, sınıf düzeyi ve cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Çalışma grubunu 2008 -2009 öğretim yılında Balıkesir ili merkez ilçelerinde bulunan toplam 33 ortaöğretim kurumuna devam eden 10 -11 ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem random olarak belirlenen 9 farklı okula devam eden toplam 647 öğrenciden oluşmuştur. Öğrencilerin 192'si Anadolu Liselerinde, 218'i Meslek Liselerinde, 237'si ise Genel Liselerde öğrenim görmektedir.

Çalışmada, öğrencilerin kendine saygı düzeylerini ölçmek için Bogenç'in (1998) "Kendine Saygı Ölçeği", mesleki olgunluk düzeylerini belirlemek için Kuzgun'un" (2005) "Mesleki Olgunluk Ölçeği" kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgularını şu şekilde özetlemek mümkündür:

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerinde, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerinde, sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerinde, öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinde, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinde, sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinde, öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkide, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkide, sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkide, öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kendine Saygı, Mesleki Olgunluk, Benlik.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE SELF-ESTEEM LEVEL AND THE VOCATIONAL MATURITY OF HIGH SCHOOL STUDENTS

ÜRÜN, A. Ercan

Graduate Degree, The Department Of Educational Sciences

Thesis Advisor: Associate Proffesor Dr. Uğur GÜRGAN

2010, 104 Page

In this study, the relationship between the self-esteem level and vocational maturity of high school students were examined. It was also examined if the self-esteem level and vocational maturity differ significantly in respect of school type, grade level and gender.

The students in the 10th, 11th and 12th grade in a total of 33 secondary schools in the central towns of Balıkesir province in the 2008-2009 academic year constituted the study group. A random sample of 647 students who are attending 9 different schools has been formed. 192 of the students are attending Anatolian High School, 218 of the students are attending Vocational High School and 237 of the students are attending Public High School.

In this study in order to measure the self-esteem levels of students, Bogenç's "Self-respect Scale" (1998) and to determine the level of professional maturity, Kuzgun's " Vocational Maturity Scale" (2005) were used.

The research's findings can be summarized as follows:

In the self-esteem level of high school students no significant differences were found in terms of gender.

In the self-esteem level of high school students no significant differences were found in terms of grade level.

In the self-esteem level of high school students no significant differences were found in terms of the school type in which they are studying.

In the vocational maturity level of high school students significant differences were found in terms of gender.

In the vocational maturity level of high school students no significant differences were found in terms of grade level.

In the vocational maturity level of high school students significant differences were found in terms of the school type in which they are studying.

In the relationship between the self-esteem levels and vocational maturity levels of high school students, significant differences were found in terms of gender.

In the relationship between the self-esteem levels and vocational maturity levels of high school students, no significant differences were found in terms of grade level.

In the relationship between the self-esteem levels and vocational maturity levels of high school students, significant differences were found in terms of the school type in which they are studying.

Key Words: Self-Esteem, High School, Personality.

	Sayfa Numara.
2.1.3.2. Super'in Benlik Kuramı (Kavramsal Model)	32
2.1.3.3. Holland'ın Mesleki Tipoloji Kuramı	33
2.1.3.4. Roe'nun İhtiyaç Kuramı	35
2.1.3.5. Diğer Kuramlar	36
2.1.4. Mesleki Olgunluk ve Meslek Seçimi	37
2.2. İlgili Araştırmalar	42
2.2.1. Kendine Saygı İle İlgili Türkiye'de ve Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	42
2.2.2. Mesleki Olgunluk İle İlgili Türkiye'de ve Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	46
3. YÖNTEM	50
3.1. Araştırmanın Modeli	50
3.2. Çalışma Grubu	50
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	53
3.3.1. Kendine Saygı Ölçeği	53
3.3.2. Mesleki Olgunluk Ölçeği	56
3.4. Veri Toplama Süreci	60
3.4.1. Verilerin Analizi	60
4. BULGULAR VE YORUM	61
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	76
5.1. Sonuçlar	76
5.2. Öneriler	78

	Sayfa Numara.
5.2.1. Araştırmanın Sonuçlarına Dayalı neriler	78
5.2.2. Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik neriler	79
KAYNAKÇA	81
EKLER	88
A. Mesleki Olgunluk leği	89
B. Kendine Saygı leği	91

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa Numara.
Çizelge 1. Yüksek ve Düşük Özsaygısı Olan İnsanların Karakteristik Özellikleri	24
Çizelge 2. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Okullara Göre Dağılımları	51
Çizelge 3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları	52
Çizelge 4. Katılımcıların Sınıf Düzeyine Göre Dağılımları	52
Çizelge 5. Katılımcıların Okul Türüne Göre Dağılımları	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa Numara.
Şekil 1. Benlik Kavramının Boyutları	3

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa Numara.
TABLO 1. Kendine Saygı Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırması	63
TABLO 2. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait İstatistikler	63
TABLO 3. Bağımsız Örneklem İçin Tek Faktörlü Varyans Analizi Sonuçları	64
TABLO 4. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Faktörüne Ait İstatistikler	65
TABLO 5. Bağımsız Örneklem İçin Tek Faktörlü Varyans Analizi Sonuçları	65
TABLO 6. Çoklu Karşılaştırma (Tukey HSD Testi) Sonuçları	66
TABLO 7. Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırması	67
TABLO 8. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait İstatistikler	67
TABLO 9. Bağımsız Örneklem İçin Tek Faktörlü Varyans Analizi Sonuçları	68
TABLO 10. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Faktörüne Ait İstatistikler	69
TABLO 11. Bağımsız Örneklem İçin Tek Faktörlü Varyans Analizi Sonuçları	69
TABLO 12. Çoklu Karşılaştırma (Tukey HSD Testi) Sonuçları	70
TABLO 13. Öğrencilerin Kendine Saygı Düzeyleri İle Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Cinsiyeti Faktörüne Ait İstatistikler	71

TABLO 14.	Kendine Saygı ve Mesleki Olgunluk Puanlarının Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları	71
TABLO 15.	Öğrencilerin Kendine Saygı Düzeyleri İle Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait İstatistikler	72
TABLO 16.	Kendine Saygı ve Mesleki Olgunluk Puanlarının Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları	73
TABLO 17.	Öğrencilerin Kendine Saygı Düzeyleri İle Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Okul Türü Faktörüne Ait İstatistikler	74
TABLO 18.	Kendine Saygı ve Mesleki Olgunluk Puanlarının Öğrencilerin Okul Türüne Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları	75

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları yer almaktadır.

1. 1. Problem

Günümüzde bireyler arası iletişim ve etkileşimin giderek önem kazandığını görmekteyiz. Bireyler kendilerini ve başkalarını tanımakta ve anlamakta giderek daha fazla zorluk çekmektedirler. Oysa kişinin kendi özelliklerini tanınması, kendisiyle ilgili farkındalık kazanması sağlıklı bir kişilik gelişimi için en temel koşullardandır.

Yeterli bir kişiliğe sahip, verimli, kim olduğunu ve kim olabileceğini gerçekçi ve tutarlı bir şekilde algılayabilen, kendine ve başkalarına saygı duyan, yaratıcı, yeni yaşantılara açık bir insan olabilmenin önemi her geçen gün biraz daha artmaktadır. Bu nedenle, bireylerde sağlıklı ve yeterli düzeyde bir benlik gelişiminin sağlanması, çağdaş toplumların ve eğitim sistemlerinin en önemli amaçlarından birisi haline gelmiştir.

Bireyin kişilik gelişimini; bedensel özellikleri, gizilgüçleri gibi kalıtsal etkenler ile, hayatı süresince ilişkide bulunduğu doğal, ekonomik ve kültürel etkenler sağlamaktadır. Kişilik gelişimi sürecinde, bireyin değersizlik ve umutsuzluk gibi duyguları yaşamaması için, kendi istek ve eğilimleri doğrultusunda yönelmesinin, bunları yaşama geçirebilmesinin büyük önemi vardır. Buna bağlı olarak günümüzde, mesleki gelişim ve mesleki karar verme gibi kavramlar üzerinde sıklıkla durulmaktadır.

Jung benliği, "kişiliğin ortak noktası olarak nitelendirirken," Horney, benliği, "bireyin bilgi ve enerjisinin kaynağı, istek ve karar verme yetkisi", Rarmy ise benlik kavramını, "bireyin yaşantı ve gözlemleri sonucu, kendisinin

ne olduğuna ilişkin olan algılarının organize olmuş bir bütünü olarak” tanımlamaktadır (Koç, Tutkun, Öztürk ve Çalışkan, 2003).

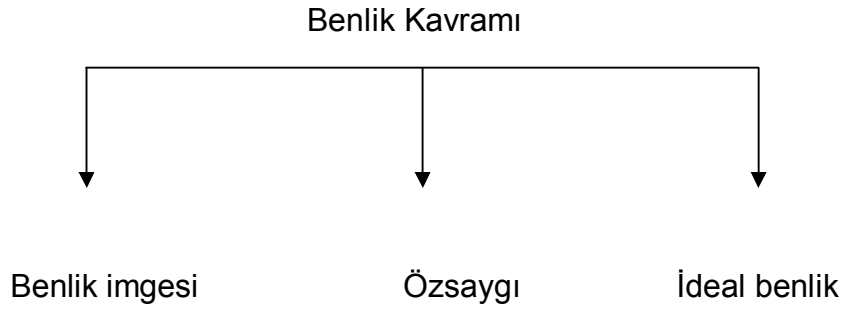
Öz (benlik) kavramı ile yakından ilişkili olan özsaygı (benlik saygısı) bireyin kendi kişiliğine karşı geliştirdiği olumlu tutumu ifade eden bir kavramdır. (Ulusoy ve diğerleri, 2007).

Benlik kavramının, benlik imgesinin beğenilip benimsenmesi, benlik saygısını oluşturur. Benlik saygısı (özsaygı) benliğin duygusal yanıdır. Benlik saygısı, kişinin kendini değerlendirmesi sonucunda ulaştığı, benlik kavramını onaylamasından doğan beğeni durumudur (Koç ve diğerleri, 2003).

Özsaygının ne olduğu konusunda hemen herkesin bir fikri olmasına karşın, literatürde farklı tanımların yer aldığı görülmektedir. Bu farklılık gerçekte ben’e ya da benlik’e ilişkin birden çok kavramın varlığından ileri gelmektedir. Fakat genel olarak, özsaygının kendisine yakın diğer üç kavramla ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu terimler: “ benlik kavramı “, “ ideal benlik “ kavramı ve “ benlik imgesi “ dir (Pişkin, 2002).

Benlik kavramı bireyin sahip olduğu bütün özelliklerine ilişkin kendini değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Benlik kavramını ideal benlik, benlik imgesi ve özsaygı kavramını içine alan şemsiye bir kavram olarak görebiliriz (Pişkin, 2002).

Şekil 1’de de görüldüğü gibi benlik kavramı diğer terimleri de kapsayan bir kavramdır. Benlik imgesi bireyin ne olduğunu, ideal benlik bireyin olmayı arzu ettiği ben’ini, öz saygısı ise bireyin ne olduğu ile ne olmak istediği arasındaki farka ilişkin bireyin duygularını göstermektedir (Pişkin, 2002).

Şekil 1: Benlik kavramının boyutları

Bireyin kendi kendisine “ben kimim?” sorusunu sorması ve buna vereceği cevaplar, kendisine ilişkin ideal ben’i ve özsaygısını ortaya çıkarmaktadır.

Örneğin “ben kendime güvenen biriyim” diyen biri kendine ilişkin özsaygısını, “ben iyi bir futbolcu olmak istiyorum” diyen bir birey ise kendi ideal benliğini tanımlamış ve ifade etmiş olmaktadır. Benlik kavramının gelişiminde bireyin geçmiş yaşantıları, deneyimleri, çevresi ile etkileşimi ve bireyin bütün bunları yorumlaması onun kendi özsaygı düzeyini belirleyecektir (Pişkin, 2002).

Özsaygısı yüksek olan bireyler, kendilerini özgün bir kişilik olarak değerli ve yaşamda karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilecek kadar yeterli hissederler. Değerlilik ve yeterlilik duygularımız gelişmemişse sorunlar karşısında yetersiz kalırız; özgün ve bağımsız bir birey gibi hissedemez, kendimize layık olduğumuz değeri veremeyiz. Kendimizi sürekli başkaları ile kıyaslar, onlar gibi olamadığımız için kendimizi aşağılar ve mutsuz oluruz. Bu ise özsaygının düşüklüğünü göstermektedir.

Rogers ve Maslow, özsaygıyı aynı zamanda psikolojik bakımdan sağlıklı kişilerin bir başka deyişle ruh sağlığı yerinde olan kimselerin özelliklerinden biri olarak kabul etmektedirler. Maslow’a göre psikolojik bakımdan sağlıklı, kendini gerçekleştirmiş kimseler kendilerine saygı duydukları için, başkalarını kıskanmaz ve farklı görüş ve duyuşta bile olsalar başkalarını da olduğu gibi kabul ederler (Ulusoy ve diğerleri, 2007).

Bireylerde özsaygı düzeyinin düşük olması olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Öz-saygının kaynağına ilişkin farklı çözümler getirilmektedir. Becker'e göre, insan aktiviteleri ve kültür, temelde ölüm korkusu tarafından yönlendirilmektedir. Bu nedenle öz-saygı ölüm korkusuna karşı yaşamsal bir ara duvar, tampon haline gelmektedir (Gürüz ve diğerleri, 2005).

Ancak öz-saygının oluşumunda etkili olan iki önemli kaynaktan daha söz edilmektedir. Bunlardan birincisi doğrudan deneyim ve bireyi, sahip olduğu yeteneklerinin dünyada etkili bir şekilde işlediğine ikna eden yararlılıktır. İkincisi ise sosyal geribildirim ve diğer insanların yansıttığı anlamlı, önemli değerlendirmelerdir. Önemli görevleri etkili bir şekilde yerine getiren ve sosyal çevresi tarafından pozitif, destekleyici değerlendirmelerin sıklıkla yapıldığı insanlar, öz-saygısı yüksek olan insanlardır (Gürüz ve diğerleri, 2005).

Günümüzde öğrencilerin özsaygı düzeylerinin, onların hem ruh sağlığı hem de okul başarıları üzerinde çok önemli etkileri olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Kendilerinden hoşnut olan ve kendilerini değerli gören öğrencilerin, kendilerinden hoşnut olmayan ve kendilerini değerli görmeyen öğrencilere göre daha başarılı oldukları görülmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin, temel görevleri olan bilgi aktarma ve öğretme görevlerinin yanında öğrencilerin özsaygılarını geliştirmeye yönelik çalışmalara da yer vermelerinin çok büyük bir önemi vardır.

1940'lardan beri benlik kavramı ile ilgili, doğrudan olsun yada olmasın benlik saygısı ve başarı arasında ilişkiyi vurgulayan çalışmalar yapılmıştır.

Purkey (1970), benlik saygısı ve başarı arasında güçlü karşılıklı ilişkinin var olduğunu, benlik saygısının yükseltilmesi için akademik performansın geliştirilmesinin hayati bir etkisinin var olduğu sonucuna varmıştır. Purkey, erken yaşlarda edinilen benlik saygısının benlik gelişimine etkisi dolayısıyla akademik başarıya etkisi olabileceğini öne sürmüştü ve beğenilen bir benlik imajının yeteneklerinin algılanmasına ve gelecek başarı beklentilerine olumlu etki yaptığını ve bunun sonucunda kişinin hem yetenek

hem de başarı ölçümlerinde beğenilen sonuçlara ulaşmayı sağlayacağını öne sürmektedir (Akt. Suner, 2000).

İnanç (1997), üniversiteden mezun durumuna gelmiş son sınıf öğrencilerinin akademik başarıları ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda; akademik başarı ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu vurgulamış, kız ve erkek öğrencilerin benlik saygıları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını saptamıştır. Öğrencilerin dönem kaybı değişkenine göre benlik saygıları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını saptamıştır (Akt. Avşaroğlu, 2007).

Campbell ve Bowman (1993), akademik düzey olarak düşük ve sınıfta kalan çocuklar için çalışma grubu hazırlayarak danışma programı yapmışlar ve pilot çalışma yapmışlar, sekiz oturumluk bu program ile sınıfta kalan öğrencilerin benlik saygılarını yükseltmek, sınıfta kalmayı yeniden tanımlamak, problemlerle başa çıkmayı öğretmek ve daha sonraki dönemlerde derse yönelik öğrencileri motive etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada, öğrencilerin okula, kendilerine ve öğrenmeye karşı olumlu yönde katkılarının olduğunu gözlemlemişlerdir (Akt. Avşaroğlu, 2007).

Rogers, Smith ve Coleman (1978), akademik başarı ve benlik kavramı arasındaki ilişkinin çok güçlü bir şekilde sosyal karşılaştırma grubu veya sınıf ortamında kendini gösterdiğini bulmuştur (Akt. Suner, 2000).

Bütün bu araştırmalar sonucunda diyebiliriz ki; sağlıklı bir kişilik ve benlik gelişimi ile bireylerin kişilik özelliklerine uygun mesleklere yönelmeleri arasında hiç kuşkusuz doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü meslek seçimi, belli bir anda verilen bir karar değil; yaşamın çok erken yaşlarında başlayıp meslek yaşamının sonuna kadar devam eden bir gelişim sürecidir ve bu süreçte verilen kararlardan oluşur.

Birey, okul öncesi dönemden başlayarak içinde bulunduğu mesleki gelişim evrelerini başarı ile geçerek, kendisinden beklenen mesleki gelişim görevlerini zaman içerisinde üstlenerek belli bir mesleki olgunluk seviyesine ulaşır. Dolayısıyla bu süreçte, bireylerdeki benlik ve kişilik gelişiminin, mesleki olgunluk düzeyleri ve mesleki tercihleri üzerinde etkili olması kaçınılmazdır.

Kendine saygı, kişinin kendisi hakkında vardığı yargılara, yeni öz kavramına karşı geliştirdiği tutumdur. Bu durumun, bireylerin mesleki olgunluklarının gelişmesinde ve şekillenmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır.

Her insan, okul öncesi yıllardan itibaren ileride ne olacağını düşünür, geleceği hakkında bazı planlar kurar. Başlangıçta tamamen duygusal ve hayali olan meslek seçimi yaş ilerledikçe daha gerçekçi temellere dayandırılmaya başlar (Yılmaz ve Üre, 2002).

Meslek seçimi bireyin gelişim süreci içinde, göstermesi gereken bir dizi davranışın sonucu olarak ortaya çıkar. Her yaş döneminde bireylerden beklenen davranışlar o yaşa özgü mesleki gelişim görevini oluşturur. Çocukluk döneminde meslekleri hayal etmek, özenilen meslekleri oyunlarda temsil etmek o yaşa özgü gelişim görevi iken, ergenlikte ilgilerin ve yeteneklerin farkına varmak gelişim görevini oluşturmaya başlar (Kuzgun, 2002).

Meslek seçimi süreci bireyin gerçek işini seçiminden çok önce başlar. Meslek seçimi, sadece var olan işler arasında en uygununa karar vermekten ibaret değildir. Bireyin geçmişi ve temelleri, rol modelleri, deneyimleri, ilgileri ve kişiliği meslek seçimini etkileyen en önemli etkenlerdir (Onur, 1995).

Meslek seçimi, bireysel ve toplumsal anlamda çok önemli bir süreç olmasına rağmen ülkemizde maalesef büyük ölçüde tesadüflere bağlı kalmaktadır. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için eğitim ortamlarının öğrencilerin mesleki karar verme becerilerini ve mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeye yönelik düzenlenmesinin çok önemli yeri vardır.

Kişi, birçok içsel ve dışsal durumların etkisi altında, bir mesleğe girmeyi, o meslekte ilerlemeyi düşünür ve planlar. Bir başka deyişle, kişinin mesleksi gelişim olanaklarını belirleyen pek çok etken bulunmaktadır. Mesleki rehberlik hizmetlerinin başarılı olması, kişinin mesleksi gelişiminin belirleyicilerini gereği gibi tanımasına ve bunlara uygun bir karara varmasına bağlı bulunmaktadır (Bakırcıoğlu, 1994).

Bireyin meslek seçimini etkileyen etmenlerin çok ve karmaşık olması eğitimdeki mesleki rehberlik uygulamalarını ve öğrencileri tanıma

çalışmalarının boyutlarını farklı bir noktaya doğru taşımaktadır. Bu nedenle genel ilke olarak, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin bütün boyutları için en önemli konunun, öğrencileri tanıma ve onlara kendilerini tanıtmaya çalışmalarının olması gerekmektedir (Kepçeoğlu, 1990).

Olgunluk düzeyi ne olursa olsun psikolojik danışma yardımı sağlanmış olsa bile hiçbir bireyin çok kısa bir sürede gireceği meslekle ilgili uygun bir karar alması düşünülemez (Kepçeoğlu, 1990).

Bireylerin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeylerinin oluşmasında birçok faktör etkili olabilmektedir. Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunlukları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, üzerinde çalışılmamış ve önemli bir konu olarak görüldüğünden dolayı böyle bir araştırmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Bu nedenle araştırmanın problemi, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunlukları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenlere bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ve mesleki olgunlukları arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

Belirlenen genel amaca ulaşmak için aşağıdaki alt amaçların cevapları aranmıştır:

1. Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri;
 - I. cinsiyete göre,
 - II. sınıf düzeyine göre,
 - III. okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri;
 - I. cinsiyete göre,
 - II. sınıf düzeyine göre,
 - III. okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3. Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunlukları arasında;

I. cinsiyete göre,

II. sınıf düzeyine göre,

III. okul türüne göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

1. 3. Önem

İnsanlar yaşamlarının her döneminde yaşadığı çevreye uyum sağlayabilme toplum içinde yer edinebilme, kendi kimliğini bulabilme, davranışlarının içinde yaşadığı çevre tarafından kabul görmesi gibi birçok durumu aynı anda yaşamaktadırlar. Özellikle gençlik çağı bütün bu gelişen durumların ve karmaşık sürecin üstesinden gelinmesi için yoğun çabaların harcadığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey kendisi hakkındaki olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirmekte, nasıl biri olduğu, ne olmak istediği, çevrenin onu nasıl gördüğü ve kendisi hakkında neler hissettiği gibi sorulara cevap aramaktadır. Bireyin bu süreçteki kendini tanıma çabası, hem kendi duygu ve düşünceleri hem de çevresel faktörlerin etkisi ile birleşerek kendisine karşı tutumunu belirlemektedir.

Kişilik, bireyin bedensel ve devimsel yapısının; bilişsel, duygusal ve kişisel-toplumsal tepki biçimlerinin, benlik oluşumunun özgün, karmaşık ve devingen bir bütünüdür (Bakırcıoğlu, 1994).

Benlik gelişimi de bireyin kişilik gelişimi sürecinin çok önemli ve ayrılmaz bir parçasıdır. Gençlik çağı benlik kavramının öne geçtiği çağdır. Bu çağda benlik kavramı sürekli bir değişim içindedir ve inişli, çıkışlı bir eğilim gösterir. Çünkü genç kendine uygun bir kimlik aramakta, kendisini sürekli değerlendirme, eleştirme ve tanımlama çabası içerisindedir.

İnsanlar bebeklikten itibaren kendilerine ilişkin bir benlik kavramı oluşturmaya başlamakta ve bu süreç yaşamları boyunca sürmektedir. Benlik kavramının oluşmasında, insanların kullandığı yollardan biri keşfetmedir. Birey, çeşitli etkinlikler ve çabalar sırasında neler yapabildiğini, yeteneklerini, özelliklerini keşfetmektedir. Yaptıklarına başkalarının tepkilerini

değerlendirmekte ve kendisi hakkında bir algı geliştirmeye başlamaktadır. Ailedeki veya tanıdık kişilerle özdeşleşme bu algının gelişmesinde başka bir önemli yoldur (Yeşilyaprak, 2007).

Bireyin benlik duygusu yalnızca ideal olarak olmak istediği değil; aynı zamanda çevresi ile olan etkileşiminde kendi benliğini nasıl gördüğüyle de beslenmektedir. Çünkü birey toplumsal bir varlıktır. Benliğin duygusal boyutu olan özsaygı, küçük yaşlardaki aile içi iletişimden başlayarak okul yıllarındaki ve özellikle ergenlik dönemindeki yaşantılarla büyük ölçüde şekillenmektedir.

Bu süreçte sağlıklı bir benlik kavramı geliştirmeye çalışan birey, çevreden yansıtılan değerlendirmelerle kendisinin zayıf ve güçlü yönlerini kavrayarak gelişimini sürdürmektedir. Yüksek benlik saygısına sahip olan bireyler, daha başarılı olmakta, daha az hata yapmakta ve kendilerini değerli hissetmektedirler. Bu bireyler belirledikleri amaçlara nasıl ulaşacaklarını daha iyi bilmekte, gerçekçi hedefler belirleyip, geleceğe ilişkin seçimlerini bu doğrultuda gerçekleştirebilmektedirler.

Meslek seçimi de bireyin yaşamındaki en önemli olaylardan birisidir ve bu seçim büyük ölçüde onun benlik saygısının düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü birey bu tercihi yaparken belli bir çalışma ortamını ve yaşam biçimini de seçmiş olmaktadır. En iyi yapabileceğini düşündüğü faaliyetlerle, kendisini en fazla doyuma ulaştıracağına inandığı alanlara doğru yönelmeye başlamaktadır.

Bireyin yaşamındaki en önemli seçimlerden biri olan meslek seçimi süreci lise yıllarında önemini arttırmaya başlamaktadır. Mesleki olgunluk, büyük ölçüde bu sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesine bağlı olmaktadır.

Mesleğin bireyin kişilik, ilgi ve yeteneklerine uygun olduğu kadar benlik kavramına da uygun olması gerekmektedir.

Kepçeoğlu'na (1994) göre, "Nereye yönelmeliyim?" ve "neden?" sorularını yanıtlayabilmek ise gençlik döneminde, yetişkin yaşamının gerektirdiği yeteneklerin kazanılmasına ilişkin tasarıları geliştirmiş olmayı gerektirmektedir. Kişinin, değersizlik ve umutsuzluk duygularından kurtulabilmesi için kendi istek ve eğilimleri doğrultusunda tasarılar geliştirmesi ve bunları yaşama geçirebilme yeteneği kazanması gerekmektedir.

Super'e göre bir mesleğin seçilmesi, bireyin yaşamında, onun benlik kavramını oldukça kesin bir biçimde belirttiği bir noktadır. Birey meslek tercihini ifade ederken "ben şu ya da bu biçimde bir insanım" demektir. Super, benlik kavramının oluşması ve bir meslek tercihinin dönüşmesinin, gelişim süreci boyunca gerçekleştiğini belirtmektedir (Yeşilyaprak, 2007).

Uygun bir mesleğe sahip olmak, bireye benliğini doyurma, geliştirme, ekonomik yaşamını devam ettirme yanında, birçok uyum kolaylığı da sağlamaktadır (Kuzgun, 1985; akt. Özdemir ve diğerleri 2002).

Rogers bireyin öz varlığına uygun olmayan bir yönelmenin, bireyin doğal gelişimini de engelleyici olabileceğini ifade etmektedir (Kuzgun, 1985; akt. Özdemir ve diğerleri 2002).

Benlik kavramı, birey için anlamlı ve birbirleriyle ilişkili olan benlik algılarının bütünüdür. Birey, seçmeyi düşündüğü meslekten söz ederken, aynı zamanda "ben o mesleğin gerektirdiği özelliklere sahibim" demektir. Örneğin, "ben öğretmen olacağım" diyen birey, aslında "ben hoşgörülü, insancıl ve adilim" demiş olabilir. Bireyin "psikolojik konuşma dili" ile "meslek konuşma dili"nin birbirleri ile ilişkisinin meslek yaşamı için önemi büyüktür. Bireyin seçtiği ya da seçmeyi düşündüğü meslek ile benlik kavramı arasında az ya da çok bir bağdaşım beklenir. Bu bağdaşım düzeyi, bireyin işinden sağladığı doyum, mutluluk ve başarısında etkili olmaktadır (Straishevsky ve Matlin, 1963; akt. Özdemir ve diğerleri, 2002).

Holland'a göre, mesleki seçim ile bireyin sahip olduğu ben'lik tasarımı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Kepçeoğlu, 1990).

İnsanın meslek seçmeye ve yaptığı bu seçimi gerçekleştirme yolunda ilerlemeye karar vermesi onun tüm yaşamını etkileyen önemli bir dönüm noktasıdır. Kişinin mesleği, onun yaşam biçimini, değerlerini, toplumsal konumunu belirlemede önemli rol oynamaktadır. Birey, seçilen meslekte yürütülen etkinliklerle, psikolojik gereksinimlerini karşılayabilmekte ve kendini gerçekleştirme olanağı bulabilmektedir (Aydın, 1998).

Mesleki gelişim geniş zaman içinde oluşan bir gelişim sürecidir. Mesleki gelişim bireyin genel gelişiminin bir parçası olarak düşünülmelidir. Bu

süreçte her şeyden önce, bireyin kişilik özellikleri ve benlik tasarımı çok önemli bir yer tutmaktadır (Kepçeoğlu, 1990).

Lise yılları gençler için meslekle ilgili karar vermeleri açısından çok kritik bir dönemdir. Meslek seçimi gencin yalnızca nasıl bir işte çalışmak istediği ile ilgili olmayıp aynı zamanda nasıl bir hayat standardı içinde yaşamak istediğini de etkileyen bir karar olduğu için çok önemlidir.

Ancak gençlerin gizilgüçlerine, yeteneklerine uygun bir meslek seçebilmeleri her geçen gün daha da zorlaşan bir gelişim görevi haline gelmektedir. Dünyadaki ve teknolojiadaki hızlı değişimin etkisiyle meslek çeşitleri hızla artmakta, bazı meslekler ortadan kalkmakta veya değişime uğramaktadır.

Gençlerin yetişme çağında, onların kendini kabul ve kendine saygı gibi özelliklerinin gelişmesinde, ailelerinin tutumları kadar okuldaki öğretmenlerinin de önemli katkıları olmaktadır. Bu açıdan gençlerin bu özelliklerinin bilinmesi, öğrencilere verilecek eğitimin ve rehberlik hizmetlerinin yanında ailelere de önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu noktada gençlerin kendi kişilik özelliklerine uygun sağlıklı mesleki tercihlerde bulunmaları ve gelecek yaşantılarında mutlu birer birey olmaları için uygun koşulların yaratılmasının hayati bir önemi vardır. Bu da ancak, sağlıklı ve gerçekçi bir benlik gelişimine sahip, kendini gerçekleştirmiş, kendine saygı ve kabul düzeyi yüksek bireyler yetiştirmekle mümkün olacaktır.

Kendine saygı ve mesleki olgunluk kavramlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi; kendine saygı ve mesleki olgunluk düzeyleri yüksek bireyler yetiştirmek için, aynı zamanda gerek ailede gerekse okulda verilecek eğitimde gerekli olan bilgilerin elde edilmesi açısından çok önemlidir.

Bu araştırmanın lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunlukları arasındaki ilişkiyi ortaya koyması beklenmektedir. Araştırmadan elde edilecek bulguların, öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluklarını geliştirmek ve onlara daha iyi bir yardım sürecinin planlanması açısından yöneticilere, öğretmenlere, rehber öğretmenlere ve ailelere katkı sağlayacağı beklenmektedir.

1. 4. Varsayımlar

Uygulamada öğrencilerin ölçme araçlarına verdikleri cevaplar doğru ve samimidir.

1. 5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Balıkesir ili merkez ilçedeki Genel Liseler, Anadolu Liseleri ve Meslek Liselerine devam eden 10.11. ve 12. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Veri elde etmede kullanılan, Kendine Saygı Ölçeği ve Mesleki Olgunluk Ölçeği ile sınırlıdır.
3. Konu ile ilgili ulaşılabilen kaynaklarla sınırlıdır.

1. 6. Tanımlar

Benlik Saygısı: “ Kişinin kendini değerlendirmesi sonunda ulaştığı benlik kavramını onaylamasından doğan beğeni durumudur” (Yörükoğlu, 2007).

Benlik: “Bireyin (ferdin) kendisi fizik ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu sahip olduğu kendine ait bir takım duygu, değer ve kavramlar sistemidir” (Kılıçcı, 2006).

Mesleki Olgunluk: “Toplum, belli yaş düzeyindeki bireylerden belli bazı davranışlar beklemektedir. Bir kimsenin bulunduğu yaş döneminde kendinden beklenen görevleri yerine getirebilmesindeki başarı düzeyi o kimsenin mesleki olgunluk düzeyini yansıtır” (Kuzgun, 2002).

BÖLÜM 2

İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde, araştırmanın kapsamına uygun olarak önce kendine saygı kavramı üzerinde durulmuş, mesleki gelişim ve mesleki olgunluğa ilişkin bilgiler verilmiş sonra da konuyla ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1.1. Benlik Gelişimi

İnsan davranışı karmaşık bir yapıdan oluşmaktadır ve kişilikten önemli ölçüde etkilenmektedir. Kişilik ise, bir bireyi diğerinden ayıran birçok özellikten oluşur. Kişiliği biçimlendiren en temel özelliklerden biri de benlik olgusudur (Cevher ve Buluş, 2007).

Benlik kavramının günümüze kadar birçok tanımı yapılmıştır. “Benlik” bir ön ek olarak kullanılarak, benlik kavramı, benlik imgesi, benlik teorisi, özsaygı, benlik değeri, öz kontrol, benlik algısı, benlik bilinci gibi birçok terim oluşturulmuştur.

Benlik tasarımı, bireyin kendi benliğine ve kendini nasıl gördüğüne ilişkin algıdır. Benlik, çeşitli kişilik kuramlarının temel öğelerinden birini oluşturmaktadır. Kişinin öznel yanı olarak tanımlanan benlik, bireyin uyumunda önemli bir rol oynamaktadır. Benlik özellikle ergenin sahip olduğu en değerli varlıktır (Özoğlu, 1975).

Benlik, edindik bir yapı, bir oluşumdur. Çocuk doğuşta ben ile ben olmayı birbirinden ayırt edemez. Fakat benlik, kişi doğduğu andan itibaren başından geçen sayısız olaylar, çevresinde değindiği kişilerin etkisiyle yavaş yavaş oluşur (Baymur, 1994).

Benlik, insanın kendisini tanıma ve değerlendirme şeklidir. Benlik, anlaşılması güç ve karmaşık bir kavramdır. Benlik, kişiliğimizin öznel yönüdür, diğer bir deyişle kendimiz hakkında ne düşündüğümüz, kendimizi nasıl algıladığımız veya neler hissettiğimizdir (Yüksel, 2006).

Sahip olduğumuz benlik bilincimiz kendimiz ilişkin düşüncelerimizi ve algılamalarımızı içerir. Ancak benlik bilinci her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Başarılı olduğumuz halde kendimizi başarısız değerlendirdiğimiz durumlar olabilir. Benlik bilinci, kendimizi nasıl gördüğümüzü ifade etmektedir (Cüceloğlu, 2002).

İnsanlar yaşamlarının değişik zamanlarında kişiliklerine odaklanarak, önem verdikleri konularla ilgili niteliklerinin daha ayrıntılı olarak farkında olma ihtiyacı duymakta ve bu yönlerini daha dikkatle gözlemlemeye çalışmaktadırlar. Öz kavramı kişinin kendine bir obje gibi bakıp, özellikleri hakkında vardığı yargıların oluşturduğu bir kendini tanımlama sistemidir (Bogenç, 2005).

Benliğin başlıca üç işlevi şu şekilde özetlenebilir.

Örgütleyici İşlev: Benliğimiz, kendimiz ve dış sosyal dünya hakkındaki

bilgileri toplama ve yorumlama faaliyetlerimizi organize eder.

Duygusal İşlev: Benliğimiz, duygusal tepkilerimizi belirlemeye yardımcı olur.

Çoğu zaman kim olduğumuzu düşünür ve bu düşüncelerimizi kim olmak istediğimizle yani idealimizdeki benlikle ve olmamız gereken benlikle karşılaştırırız. Gerçek benliğimiz ideal benliğimizin gerisinde kalırsa mutsuzluk hissederiz; gerçek benliğimiz olması gereken benliğimizin gerisinde kalırsa mutsuz oluruz.

Yönetici İşlev: Benliğimiz bir işletmenin üst düzey yöneticisi gibi geleceğe ait planları yapar, seçenekler arasından en uygunlarını seçer ve davranışlarımızı düzenler (Yüksel, 2006).

Rogers bireyin deneyimleri doğrultusunda oluşan gerçek ben ile bireyin olmak istediği ideal ben kavramlarını ortaya atmıştır. Kişinin olduğu ile olmak istediği benlik altyapıları arasındaki farklılık arttıkça, bireyde uyumsuzluğun da o kadar çok olacağını kabul etmiştir. Ergen gerçek benliği ile olumlu algılar geliştirdikçe, çevresindeki kişilerin beklentisi konusunda

kaygıları azalacak ve çevresiyle ilgili olumlu deneyimleri de geliştirecektir. Bu şekilde gencin ideal ve gerçek benliği yakınlaşacaktır (B. Aydın, 2005).

Köknel'e (2005) göre benliğin görevleri şunlardır:

- İçgüdülerden ve dürtülerden kaynaklanan güdülerini engellemek, denetlemek ve düzenlemek,
- Çevredeki nesne ve kişilerle bağlantı kurmak,
- Gerçeği tanımak, denemek, anlamak,
- Gerçeğe uyum sağlamak,
- Çevreden gelen uyarımları sınırlamak, sıralamak, zamanlamak,
- Algılamak, saklamak, hatırlamak, düşünmek, karşılaştırmak, çıkarımlar yapmak, yargıya varmak,
- Kavramları birleştirmek ve bütünleştirmek,
- Kişinin karşılaştığı engelleri aşabilecek güçleri toplamak,
- Geleceğe ilişkin beklenti ve amaçlar saptamak,
- Kişiliği kaygıdan kurtaran savunma düzenlerini kullanmak.

Bireyler arası iletişim ve etkileşimin giderek önem kazandığı çağımızda; bireyler kendilerini ve başkalarını tanımakta ve anlamakta güçlük çekmektedir. Bu güçlüğü ortadan kaldırıp bireylerin kendi benliklerini tanımalarını, gerçek güç ve yeteneklerini görüp kişiliğini kuvvetlendirerek uyumlu ve mutlu olmasını, kısacası olumlu ve yeterli düzeyde bir benlik tasarımı geliştirmesini sağlamak çağdaş toplumların temel ve en önemli amaçlarından biri olarak düşünülmektedir. Bireyin özellikleri, yetenekleri, değer yargıları, temel ideallerine ilişkin yargılarının dinamik bir örüntüsü olan benliğin, onun genel tutumunu ve davranışlarını etkilediği kabul edilmektedir (Koç ve diğerleri, 2003).

Son yıllarda kişiliği etkileyen güçlü bir faktör olarak, benlik kavramı psikologlar tarafından büyük bir ilgi ile incelenmeye başlanmıştır. Bir insanın kendisini ve çevresini algılayış tarzının, onun genel tutumunu ve davranışlarını büyük ölçüde etkilediği dikkati çekmiştir. Benlik, kişiliği çok etkilemekle birlikte, kişilikten biraz farklı bir anlam taşımaktadır. Benlik, kendi

kişiliğimize ilişkin kanılarımız ve kendi kendimizi görüş tarzımızdan oluşur. Bu bakımdan benlik, kişiliğin öznel yanı olarak tanımlanabilir (Baymur, 1994).

Kişiliğin temel özelliklerini veren “Ben” ya da “Benlik” (Ego) iletişimin merkezi, odak noktası olarak kabul edilebilir. Bir anlamda iletişim “Ben”in başkalarına anlatılmasıdır. “Ben”in kendisidir. “Ben” ya da “Benlik” insanın bedensel yapısı, ruhsal ve toplumsal işlevleriyle kurduğu iletişimden gelen iletilerin çözüldüğü, anlaşıldığı, yorumlandığı katmandır. Benlik, insanın kendi iç dünyasıyla ve başkalarıyla kurduğu iletişimin ürünüdür. Ben varsa ve işlev yapıyorsa, iletişim sürdükçe “Benlik”, kişilik, insan ve insanlar var demektir (Köknel, 2005).

Benliğin bilişsel ve duyuşsal olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Kendisi hakkındaki bilgileri bilişsel boyutunu; kendisi hakkında ne hissettiği ve kendisini nasıl değerlendirdiği ise duyuşsal boyutunu oluşturmaktadır (Koç ve diğerleri, 2003).

Benlik, üç bölümden oluşur:

Bilinen Benlik: Bireyin kendi yetenekleri, statüsü ve rolüyle ilgili algılarıdır.

Sosyal Benlik: Bireyin kendisini başkalarının gördüğü ve değerlendirdiği ile ilgili inançlarıdır.

İdeal Benlik: Bireyin, olmak istediği ya da olmayı umduğu kişidir. (Koç ve diğerleri, 2003).

Öz kavramı, çocukluk sürecinde, değişik gelişim evrelerinde az çok aynı biçimler olarak gittikçe olgunlaşır. Ancak bu kavramsal oluşum hiçbir zaman tamamlanamaz, çünkü öz kavramı asla tümüyle kapalı bir dizge olarak çalışmaz; tam tersine, deneyimlerin, özellikle de başkalarının değerlendirmelerinin etkisi altında kalır (Ulusoy ve diğerleri, 2007).

Benlik tasarımı, kişinin kendi görüşüne göre özelliklerinin, yeteneklerinin, duygu, düşünce, inanç ve tutumlarının dinamik bir görüntüsü olarak tanımlanabilir. Benlik tasarımı, doğuştan itibaren başlayan bir süreç içinde yavaş yavaş biçimlenmektedir. Benlik tasarımının dinamik bir yapıya sahip olması, geçirilen yaşantılara bağlı olarak kişinin benlik tasarımında değişmeler olabileceğini ifade etmektedir (Erden ve Akman, 1997).

Kendine saygı düzeyi, çocuğun okul hayatındaki zorluklar karşısında uygulayacağı stratejilerin niteliğinin çıkarsanmasında yardımcı olur. Bu durumda yeterli bir kendine saygı duygusu toplumsal destek arayışı, görece bir geleceğe güven duygusu, sorgulama yetenekleri, gerçekte etkin biçimde yüzyüze gelme gibi daha uyumlu davranışlarla birlikte görülür. Buna karşılık kendine saygı düzeyinin yetersizliği, fazla üretken olmayan ve koşulları olumsuz yöne çekme riski taşıyan tavır ve tutumlarla bağlantılıdır (Nixon, 1995; akt. Cevher ve Buluş, 2007).

Bu alanda yapılan araştırmalar, benlik tasarımının, okul başarısını büyük ölçüde etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Çoğu zaman kabiliyeti ölçüsünde başarı gösteremeyen kişilerde, kendilerinin bir şey yapamayacaklarına inanan olumsuz bir benlik tasarımının gelişmiş olduğu görülür. Benlik ve kişilik nitelikleri ile öğrenme arasında yakın bir ilişki vardır. Bu bakımdan çocukların küçük yaştan itibaren sağlıklı ve olumlu bir benlik geliştirebilmelerine büyük önem verilmelidir (Baymur, 1994).

Yapılan araştırmalarda okuldaki eğitsel etkinliklerin yanı sıra okul içi ilişkiler, okula ilgi, akademik başarı, başarı beklentisi gibi etmenlerin de benliğin gelişimine etkileri olduğu görülmüştür. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi okul, bireyin kendini tanıması, hedefler geliştirmesi, kendini algılamasında, kısacası benliğin gelişiminde etkili olan bir sosyal grup ve kurumdur (Koç ve diğerleri, 2003).

2.1.2. Kendine Saygı

İnsanın kendisinden ne kadar memnun olduğu, kendinden ne kadar hoşlandığı, o insanın özsaygısını belirlemektedir. Özsaygı, kişinin gündelik yaşamdaki ilişkilerinde istediği doyumunu elde edebilmesinde ve herhangi bir eyleminde arzuladığı başarıya kavuşmasında önemli bir belirleyici olmaktadır (Gürüz ve diğerleri, 2005).

Benlik saygısı, bireyin kendi kendini değerlendirerek kendini değerli, yeterli ve başarılı bulması anlamında kullanılan bir kavram olarak benliğe karşı geliştirilen önemli bir tutumu ifade etmektedir (Kılıçcı, 2006).

Benlik saygısı ve benlik kavramı birbirine çok yakın kavramlardır. Benlik kavramı bireyin kim olduğuna ilişkin fikrini ifade eder. Benlik saygısı ise bireyin kendisini ne olarak gördüğünün ve kabul edilme veya reddedilme beklentilerinin bir sonucudur. (Hendrick, 1975, akt. Cevher ve Buluş, 2007).

Benlik kavramının, benlik imgesinin beğenilip benimsenmesi benlik saygısını oluşturur. Benlik saygısı, kişinin kendini değerlendirmesi sonucunda ulaştığı benlik kavramını onaylamasından doğan beğeni durumudur (Yörükoğlu, 2007).

Coopersmith'e göre özsaygı, kişiliğin önemli boyutu ve olumlu bir kişilik özelliğidir. Aynı zamanda bireyin kendisini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli olarak algılama derecesidir (Ulusoy ve diğerleri, 2007).

Coopersmith'e (1967) göre özsaygı normal koşullar altında durağandır çünkü bireyler psikolojik olarak tutarlı olma eğilimindedirler. Bununla birlikte özsaygı, yaşantının farklı alanlarına cinsiyete, yaşa ve diğer rol tanımlama koşullarına göre değişebilir. Örneğin, bir kişi kendini bir öğrenci olarak çok değerli, bir tenisçi olarak biraz değerli ve bir müzisyen olarak tamamen değersiz görebilir. Burada kişinin genel özsaygı düzeyini belirleyen onun yeteneklerini değerlendirmesine ilişkin öznel algısı olmaktadır (Çiğdemoğlu, 2006).

Kişinin kendini beğenmesi, kendi benliğine saygı duyması için üstün nitelikleri olması da gerekmez. Çünkü benlik saygısı, kendini olduğu gibi kabul ederek kendinden memnun olma durumudur. Kendini değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevmeye değer bulmaktır. Kendini olduğu gibi kabullenmeyi, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh halidir (Yörükoğlu, 2007).

Kişinin kendisiyle ilgili farkındalık kazanması ve kendi özelliklerini tanıması, kişilik gelişiminde önemli bir husustur. Bireylerin kendisi ile ilgili özellikler hakkında fikir sahibi olması ve bu özelliklerin düşünceler, değerler ve davranışlar boyutunda tutarlılık ve devamlılık göstermesi durumu ergenlikte artmaktadır (B. Aydın, 2005).

Dışarıya yansımamış olan kendini kabul değeri ergenlikle birlikte kaybolmaya başlar ve gencin kendisi ile ilgili özellikleri sorgulanabilir benlik hipotezleri haline dönüşür. Ergen tutarlı ve kapsamlı benliğinin arayışı içerisinde; başka kişilerin nazarında nasıl algılandığının sorgulamasını

yapar. Kuramcılarının çoğu ergenin benliğine yönelik ilgi durumunun ergenliğinin sonunda, genç erişkinlik çağıında kaybolmaya başladığını kabul eder (B. Aydın, 2005).

Rosenberg (1986), benlik saygısının gelişmesini sağlayan beş tür psikolojik seçicilik mekanizmasından bahsetmiştir. Ona göre seçicilik, yapılanmamış ya da çelişkili durumlarda ve tercih seçeneklerinin çok olduğu durumlarda işlev göstermektedir. Rosenberg, bireyin kendine yönelik tutumunu etkileyen bu seçicilik mekanizmalarını kendine değer biçiminde seçicilik, yorumlamada seçicilik, standartlarda seçicilik, kişilerarası seçicilik ve durumsal seçicilik olarak belirtmiştir (Avşaroğlu ve Üre, 2007).

Maslow, bireyin gerçek anlamda verimli ve başarılı olması için, sağlıklı bir benlik saygısına sahip olması gerektiğini savunur. Maslow'a göre, benlik saygısının iki kaynağı vardır: Birincisi, bireyin önem verdiği kişilerden gördüğü sevgi, saygı ve kabul; ikincisi ise bireyin yetkinlik ve başarı duygularıdır (Joseph, 1995; akt. Doğru ve Peker, 2004).

Coopersmith, özsaygı üzerine önemli etkiye sahip dört önemli değişkeni şu şekilde tanımlamıştır:

Başarı: Bireyin başarı konusundaki yargısı kabul edilme temeline dayanır. Başarı her birey için farklı anlam taşır. Bazıları için uğraş sonucundaki maddi ödül, bazıları için manevi doyum ve bazıları için ise popüler olmaktır.

Değerler: Değer ve standartlarını daha bağımsız ve daha kendine özgü oluşturan bireylerin benlik yargıları daha olumlu olacaktır.

İstekler: Düşük özsaygıya sahip kişilerin istekleri ve bu isteklere ulaşmada gösterdikleri performans arasında önemli boşluklar vardır.

Savunmalar: Kişilerin olaylara ve gerçeklere yükledikleri anlam farklıdır ve bu farklılık bireysel özelliklerden kaynaklanır. Savunmalar da bu tür bireysel özelliklerdendir ve temel amaçları özsaygının korunmasıdır. Birey günlük yaşamdaki kaygı ve gerginlik yaratan olaylarla baş etme stratejilerini ana-babasından ve çevresindeki diğer kişileri gözleyerek öğrenir (Akt. Çiğdemoğlu, 2006).

Rosenberg'e (1965) göre çocukların kendilerini değerlendirme biçimleri ile annelerinin onları nasıl değerlendirdiğine ilişkin inançları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu inanç annelerinden yeterli bakım almışlarsa güçlü, yeterli bakım almamışlarsa zayıf olmaktadır. Anne-babalar dışında

öğretmenlerin, arkadaşların ve kardeşlerin değerlendirmesi de bireyin kendini değerlendirme biçimini ve özsaygısını etkilemektedir (Çiğdemoğlu, 2006).

İnsanlar değişik tabakalardan oluşan sosyal sistem içinde gelişirler ve bu gelişim süreci içinde sürekli bir karşılaştırma yaparlar. Çocuk veya yetişkin her bireyin özsaygısı, kendini çevresindeki insanlarla karşılaştırma sürecinden etkilenir. Özsaygıda, sosyal kimlik ve bununla ilgili olarak kazanılmış ya da verilmiş statü, etnik grup, aile ve çevre faktörleri önemli yer tutar (Rosenberg, 1965; akt. Çiğdemoğlu, 2006).

Rosenberg (1965) özsaygıyı barometrik özsaygı ve temel özsaygı olmak üzere iki boyutta incelemiştir. Dakika dakika değişen duygulardaki değişkenlik ve dalgalanmaları tanımlayan barometrik özsaygıya, bir toplantı salonuna yanlışlıkla girildiğinde özür dilenirken hissedilen duygular örnek verilebilir. Temel özsaygı ise anlık deneyimlerden çok kolay etkilenmez. Genellikle durağanlık gösteren temel özsaygı ergenlik döneminde büyük değişiklikler gösterir. Temel özsaygı düzeyi yüksek kişiler bir eyleme girerken kendilerine güvenirlir (Çiğdemoğlu, 2006).

Çoğu insanın gerçek benliğiyle, toplumun onayını sağlamak için dış dünyaya karşı takındığı kimlik birbirinden farklıdır. İnsanlar özellikle çalışma yaşamlarında böyle bir maskeyi sürekli kullanırlar; genellikle akşam eve gidince çıkarır, ama çoğu kez bir başka maske takarlar. Ne var ki, eğer bir insan oynadığı bu rollere kendisini fazlaca kaptırırsa, oynamakta olduğu rol ile kendi gerçek benliğini birbirinden ayırt edemez bir duruma gelir. Ve kendisine yabancılaşmaya başlar. Sonunda benliği şişer ve kendine aşırı önem vermeye başlar (Geçtan, 1984).

Bir kimse bazı özelliklerinden hoşlanabildiği halde bazı özelliklerini beğenmeyebilir. Kişinin belli özelliklerinden hoşnutluk derecesini yansıtan bu boyuttan başka, kendinden bir bütün olarak hoşnut olabilmesi ya da kendini değersiz görmesi de söz konusudur. İnsanın kendine ilişkin tutumu kendine saygı (self-esteem) olarak adlandırılmaktadır (Bogenç, 2005).

Kendinden memnun olma, kendini beğenmenin olumlu yanıdır ve insanda bir iç huzuru oluşmasını sağlar. Bu durumda kişi yaptığı bir iyilikten, güzel bir davranışta bulunmaktan, hoşça gitmekten, takdir edilmekten zevk

alır. Buna, insanın kendisiyle barışık olması hali de denilebilir. Mutluluğa giden yolun ilk adımı belki de kendinden memnun olmadır ve bu yolun her adımında insanın kendinden memnun olması gerekir. Kendinden memnun olan insan kendine değer verir, dolayısıyla başkasına da değer verir. Eğer insan kendini değersiz bulursa, önce başkalarının değerli olduğunu düşünür ama onlarda bir hata görürse herkesin kendi gibi değersiz olduğuna karar verir. Kendi de dahil olmak üzere hiç kimseyi sevemez. Dahası kendini bilemez, kendinin farkına varamaz. Hep olduğundan farklı bir şeyler olmak, farklı görünmek ister (Özbay ve Göka, 2004).

Bir insanın ne olması gerektiği ile ne olduğu arasındaki tutarsızlık değersizlik inancının doğal sonucudur. İnsanın kendini olduğu gibi algılayarak saygı duyabilmesi, kendisine ilişkin gerçekleri gerçekçi bir biçimde algılayabilmesi anlamına gelir (Kasatura, 1998).

Benlik kavramının çarpıtıldığı durumlarda benlik saygısı da gerçekçi olmaz. Kendini en üstün, en güzel, en güçlü gören ve bu nedenle kıskanıldığı sanan bir kişide benlik saygısı çok yüksek olabilir. Büyüklük sanrıları olan bir paranoid kişideki benlik saygısı aslında yalancı bir benlik saygısıdır. Bu saygı benlik kavramının abartılmasından kaynaklanmıştır, temel güvensizliğini kapatmak amacıyla şişirilmiş bir balondur, delinmeye mahkumdur. Tam tersi bir örnek: Benlik kavramını değersiz ve yetersiz bulan kişinin benliğine saygısı düşer. Örneğin; ruhsal çöküntü (depresyon) içinde olan kişi kendini o denli değersiz bulabilir ki, canına kıyarak bu değersiz benlikten kurtulmaya çalışır. İnsanların çoğu bu iki aşırı uç arasında yer alır (Yörükoğlu, 2007).

Benliğin, "Ben" in temel görevlerinden , kişiliği aşırı kaygıdan kurtaran, ona uyum sağlayan savunma düzenlerini oluşturması, kullanmasıdır. Böylece savunma düzenleri, bir yandan kişiyi süregelen çatışma ve engellerin, kırıklıkların doğurduğu çöküntüden, zarardan korurken, öte yandan kişinin kendine verdiği değer ve özsaygının sürdürülmesini sağlar. Ne var ki, savunma düzenleri bu işlevleri yerine getirebilmek için gerçeği şöyle ya da böyle bozar, çarpıtır (Köknel, 2005).

Benlik bireyin kendine duyduğu saygı üzerinde etki yapar. Bu durum şu şekilde gerçekleşmektedir:

Saygınlık ve kabul görme: Bireyin kendi yaşantısındaki önemli olan kişilerin geribildirimi ve davranış biçimleri onu etkiler. Çünkü bize yakın olan kişilerin bizi objektif değerlendirdiğine otomatik olarak inanma eğilimi gösteririz.

Mazideki başarı ve başarısızlıklar ve elde edilen statüler: Başarı, tanınma ve fark edilme bireyin kendi hakkındaki değerlerine ilişkin test görevi yaparlar.

Kendi değerinin az takdir edilmesi: Kendi değerini korumak için diğer kişilerin yargılarını reddetmek veya onlardan indirim yapmak bireyi denge pozisyonunda tutar. Buna karşılık, kendi hatalarına ve diğer kişilerin hareketlerine çok duyarlı olmak da bireyin kaygı ve kendine güvensizlik duygusunu çoğaltır (Altuğ, 2004).

Kendisini diğer insanlardan daha değersiz olarak algılayan insan, değersizlik duygularına anne babanın yeterli derecede değer vermeyen davranışları ile sahip olur. Bir insana değer vermek; onu anlamaya çalışmak ve olduğu gibi kabul etmek anlamına gelir. Başkalarının örnek gösterildiği, kendi potansiyellerinin yetersiz görüldüğü, iletişimin yanlış ve yetersiz olduğu ailelerde kendine değer verme duygusu sağlıklı gelişemez. Değersizlik inancı taşıyan bir insanın diğer insanları küçümsemesi de yüceltmesi de, kendi değersizlik duygularının yansımasıdır (Kasatura, 1998).

Birey, sosyal karşılaştırma yaparak diğerleri ile kendisini karşılaştırarak kendi yeterliklerini tayin eder. Yaklaşık altı yaşından itibaren başlayan sosyal karşılaştırmalar çocukların, yaşlılarından daha az ya da daha çok yeterli oldukları hakkında bilgi vermeye başlar. Sosyal karşılaştırma yoluyla birey, çocukluktan itibaren insanların nasıl birbirinden farklı olduklarını anlayarak kültürel işlemi benimser ve bunu da yarışma yoluyla "kim en iyi, kim en hızlı" şeklinde yapar. Bu şekilde sosyal karşılaştırmalar, yaşla birlikte artar ve çocukların benlik saygısının şekillenmesinde çok önemli rol oynar (Doğru ve Peker, 2004).

Benlik saygısı, yüksek ve düşük şeklinde açıklanabilmektedir. Yüksek benlik saygısı, kendimizi ve içsel dünyamızı değerli bulduğumuz anlamına gelmektedir. Bireyin tümüyle kendini kabul etmesi, değer vermesi ve güvenmesidir. Yüksek benlik saygısına sahip birey kendini olumlu olarak değerlendirir, saldırgan tutumlardan uzak durur ve kendini iyi hisseder. Zayıf olduğu yönlerini de keşfederek bunların üstesinden gelmeye çalışır. Düşük benlik saygısına sahip bir bireyin kendine olan güveni zayıftır. Bu kişiler diğerlerine bağımlıdır, sıkılgandır, araştırmacı ve yaratıcı değildir (Avşaroğlu ve Üre, 2007).

Yapılan araştırmalar benlik saygısı yüksek olan bireylerin, kendilerini saygın ve kabul edilmeye değer, yararlı, önemli kişiler olarak algılama eğiliminde olduklarını göstermektedir. Ayrıca benlik saygısı yüksek olan bireylerin yeni fikirlere açık, kişiler arası ve grup ilişkilerinde başarılı, girişken, yaratıcı ve araştırmacı niteliklerinden dolayı toplumda daha aktif görevler aldıklarını göstermektedir. Benlik saygısı düşük olan bireylerin ise, karşısındakilere güvenemeyen, kolay umutsuzluğa kapılan, sosyal ilişkilerde uyum sağlayamayan, çabuk suçluluk ve utanç duygularına kapılma gibi kişilik özellikleri gösterdikleri belirtilmektedir (Aksoy ve Mağden 1993; Akt. Cevher ve Buluş, 2007).

Yüksek benlik saygılı çocuklar başarılı olma isteği içindedirler ve başarısızlıktan nefret ederler. Başarısız oldukları zaman bu durumdan kurtulmak için uğraşırlar, fakat eğer bu kaçış olanaksızsa daha çok uğraşırlar ve ısrarla başka çözüm yolları denerler. Bunun aksine düşük benlik saygılı çocuklar çok fazla mücadele etmezler ve orta düzeyde bir başarıyla yetinirler (Akien, 1993; akt. Cevher ve Buluş, 2007).

Yüksek benlik saygısına sahip olan birey, kendini olumlu olarak değerlendirir, saldırgan tutumlardan uzak durur ve kendini iyi hisseder. Zayıf olduğu yönlerini de keşfederek bunların üstesinden gelmeye çalışır. Düşük benlik saygısına sahip bir bireyin kendine olan güveni zayıftır. Bu kişiler diğerlerine bağımlıdır, sıkılığandır, araştırmacı ve yaratıcı değillerdir (Wells ve Marwell, 1976; akt. Avşaroğlu ve Üre, 2007).

Bireyin özsaygısının düşük olması genellikle olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçların nedenlerinin anlaşılabilmesini kolaylaştırmak için yüksek ve düşük özsaygısı olan bireyler tanımlanmakta ve genel özellikleri incelenmektedir. Çizelge 1'de yüksek ve düşük özsaygısı olan insanların karakteristik özellikleri gösterilmektedir:

Çizelge 1. Yüksek ve Düşük Özsaygısı olan İnsanların Karakteristik Özellikleri

Yüksek Özsaygısı olan İnsanlar	Düşük Özsaygısı olan İnsanlar
<p>Süreklilik gösteren, ısrarlı ve başarısızlıklar karşısında çabuk toparlanan, Duygusal olarak sarsılmaz ve kapalı, Daha az esnek, daha az şekillendirilebilen, Kolay etkilenmeyen ve kolay ikna edilemeyen, Başarı ve onaylanma konusunda isteme-elde etme çalışması yapmayan, Başarılı ve mutlu olmak için pozitif tepkiler veren, Tam, mükemmel, tutarlı ve kararlı bir öz-kavrayışa sahip, Öz-geliştirmeci motivasyonlara yönelmiş bireylerdir.</p>	<p>Günlük olaylardan incinebilen, Karakterinde geniş çaplı sallanmalar olan ve etkilenen, Esnek ve şekillendirilebilen, Kolay ikna olan ve etkilenen, Başarı ve onaylanma konusunda isteme-elde etme sürecinde şüpheleri olan, Başarılı ve mutlu olmak için negatif tepkiler veren, Yüzeysel, tutarsız ve kararsız bir öz-kavrayışa sahip, Öz-korumacı motivasyonlara yönelmiş bireylerdir.</p>

(Gürüz ve diğerleri, 2005;de Hogg ve Vaughan, 2002).

Baumeister'e göre günlük yaşamda dışarıdan özsaygıya yönelik tehditler, bireylerin özsaygılarını etkiler. Özsaygısı düşük kişiler, özsaygısı yüksek olanlara göre daha çok tehditlere açıktır. Güvenli ve yüksek özsaygıya sahip kişiler özsaygıya tehdit oluşturan olumsuz eleştirileri dikkate almazlar, çünkü bu eleştirilerin kendilerini doğru bir şekilde açıklamadıklarını düşünürler. Benlik kavramlarından emin olmayan düşük özsaygıya sahip kişiler ise bu eleştirilerin doğru olabileceğini düşünürler (Doğru, 2007).

Butler'e göre özsaygıyı tehdit eden bazı yıkıcı inançlar şunlardır:

Mükemmeliyetçilik, kişiyi yaptığı bir iş için gerçekçi olmayan yüksek seviyeli standartlara zorlamaktadır.

Acelecilik, kişiyi bir işi yapmak için beklenen süreden daha acele yapmaya zorlamaktadır.

Güçlülük, zayıflıkları ve yalnızlık, üzgünlük, şefkat gibi kolay incinebilen duyguların yanlış olduğu inancına neden olmaktadır.

Hoş görünmek, başkalarına kabul edilebilir ve uygun görünme çabasıdır. Başkalarının kişiyi uygun bulması ve onaylaması kişinin kendini değerli hissetmesine neden olmaktadır.

Zoru denemek, normal bir insanın duygusal ya da fiziksel sınırlarının çok daha üzerinde sorumluluk almaya yönelmektir (Gürüz ve diğerleri, 2005).

Burada dikkat edilecek önemli husus örneğin ana-babanın çocuğunu bilinçli olarak dinlemesi, gözlemlemesi, anlamaya çalışması, ona içine kapanmasına yol açmayacak şekilde davranması, onu sadece başarılı olduğunda övmemesi gibi davranışlar sergilemeleri olacaktır. Kısacası belli sınırlar içerisinde her çocuğa kendi olma ve uyum şansı verilmelidir (Altuğ, 2004).

Her çocuk kabul edilmek ve onaylanmak ister. Eğer anne baba çocuğa “kendi benliğini tanımlama” özgürlüğü verirse gelişim sağlıklı bir şekilde gerçekleşir. Hoşgörü, çocuğun kendine güven duymasını, buluşçu ve topluma kolay uyum sağlayan bir birey olmasını sağlar. Çocuğun öz denetim mekanizması gelişmiştir. Kendi kişiliğine saygı gösterildiğinden o da çevresindeki insanlara saygı gösterir (Durmuş, 2006).

Harter’a (1993) göre, sosyal destek ve birey için önemli diğer kişilerden olumlu görüş alma, özsaygının gelişiminde önemli belirleyicilerdir. Diğerlerinden onay alma veya almama bireyin özsaygısını etkiler. Gelişimsel olarak, anne-baba onayının veya onaylamamasının içselleştirilmesi, çocuğun özsaygı gelişimi için çok önem taşımaktadır (Doğru ve Peker, 2004).

Çocuk anneyi hoşnut edici davrandığı zaman sevildiğini hisseder. Bu da çocuğu kendi gereksinimlerini doyumak ve geliştirmek için değil de, annesini hoşnut edecek şekilde davranmaya yöneltir. Annesini hoşnut eden davranışları olumlu davranışlar olarak değerlendirmeye başlar ve davranışları içselleştirilmiş değer yargıları tarafından belirlenir. Birey bu iç koşullara uygun davranmadıkça, kendini değerli saymaz. Özsaygının gelişiminde önemli olan, çocuğun olduğu gibi kabul edilmesi ve değeri için de herhangi bir koşul konmamasıdır. Böylelikle çocuğun gereksinimleri ile çevre beklentileri uyumlu bir birlik oluşturur (Ulusoy, 2007).

Çocuk ailesinden değerli olma ya da değerli olmama duygusunu kazanır. Aile içindeki etkileşim, çocuğu kendisi hakkında değerliyim ya da değersizim duygusuna götürür. Değerli olma duygusu aile içinde çocuğa kazandırılmazsa çocuk çeşitli davranışlarla bu duyguyu elde etmeye çalışır. Ben değerliyim duygusunu aile içinde elde eden birey, kendisini kanıtlamak için

abartılı davranışlarda bulunmaya gerek duymaz. Ancak kendisine değer verilmeyen veya değersizlik duygusuna kapılan çocuklar değişik davranışlarla tepkilerini ortaya koyarlar. Abartılı tepkilerde bulunarak dikkatleri bir şekilde kendine yöneltmeye çalışırlar. Değerli olma duygusunu gideremeyen çocukların davranışları zamanla çığırından çıkar. Çocuk kendi varlığını ispatlamak için çevresindeki insanlara ve eşyalara zarar verecek davranışlarda bulunabilir (Durmuş, 2006).

Koşulsuz olumlu kabul, insanların benlik yapılarını güçlendirici bir tutumdur. Ergenlere davranışlarının niteliği ve niceliği boyutlarının ötesinde, her koşulda kabul edici bir tutumla yaklaşılmalıdır. Onların saygı, sevgi ve kabule ihtiyaçları vardır. Bu durum onların ben değerini ve kendilerini olumlu algılamalarını sağlar. Ayrıca, her insanda olduğu gibi ergenlerde de kendini gerçekleştirme potansiyeli vardır. Her genç potansiyel olarak olumlu yönde gelişimini gerçekleştirecek güce sahiptir. Önemli olan kendisini destekleyecek olan olumlu sosyal ortamı vermektir (B. Aydın, 2005).

Araştırma bulguları ayrıca, öğrencilerin özsaygı düzeylerini geliştirebilmek için öğretmenlerin muhakkak yapılandırılmış ve sistematize edilmiş özsaygı geliştirme programlarını takip etmelerinin zorunlu olmadığını, öğretmenlerin sıcak, samimi ve kabul edici bir iletişim ortamında öğrencilerinin iç dünyalarına duyarlı olmakla da onların özsaygılarını geliştirebileceklerinin altını çizmektedir (Pişkin, 2002).

2.1. 3. Mesleki Gelişim

Lise yılları gençler için meslekle ilgili karar vermeleri açısından kritik zaman olarak değerlendirilir. Gençler bu dönemlerinde, meslek olarak seçecekleri alanları belirlemek ve meslekleri hakkında karar vermek durumundadırlar. Meslek seçimi gencin, yalnızca nasıl bir işte çalışmak istediği ile ilgili olmayıp aynı zamanda nasıl bir hayat standardı içinde yaşamak istediğini de etkileyen bir karar olduğu için çok önemlidir. Lise çağına gelmiş gençlerin böylesine önemli bir karar vermek zorunda olmaları, mesleki gelişim görevlerini yerine getirmedilerse, doğru ve akılcı kararlar vermelerini zorlaştırmaktadır. Meslek seçimi, meslek gelişiminde yer alan

mesleki gelişim görevlerini başarı ile tamamlama ve mesleki olgunluk düzeyi ile bağlantılıdır (Çoban, 2005).

İnsan davranışlarının her birinin temelinde, giderilmeye çalışılan bir ya da birkaç gereksinim bulunmaktadır. Psikolojinin bu temel yasası meslek davranışları için de geçerlidir. İnsanlar, mesleki etkinlikler yoluyla temel fizyolojik gereksinmelerini karşılayacak parayı kazanmakla kalmaz, yeteneklerini kullanma ve geliştirme, üretken olma, toplumda bir yer edinme gibi psikolojik gereksinmeleri de karşılar. Sağlıklı insan öz yapısına uygun, gereksinmelerini karşılayan bir meslekte ve iş ortamında çalışmaktan mutlu olur (Kuzgun, Sevim ve Hamamcı, 2005).

Meslek, bir kişinin en güçlü olandan başlayarak sırası ile gereksinmelerine cevap verebildiği ölçüde, yani bir insanın isteklerinin derecesi ile mesleğin sağladığı olanakların derecesi denk düştüğü oranda kişi mesleğinden hoşnut olabilir (Kuzgun ve diğerleri, 2005).

Mesleki gelişim kavramı doğrudan doğruya çocuklarda ve gençlerde bir süreç olarak meslek fikrinin nasıl geliştiği ile ilgilidir. Mesleki gelişimin bireylerin meslek seçimindeki etkisi, kuşkusuz, son derece önemlidir. Ancak, bireylerde mesleki gelişimin nasıl olduğu ve bu gelişimin hangi etmenler tarafından etkilendiği hakkında birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır (Kepçeoğlu, 1990).

Son yıllarda mesleksel gelişim, üzerinde önemle durulan bir kavram olmuştur. Bu kavram, kişinin mesleğe yönelmesinden başlayarak meslek seçimini, mesleğe girişini, mesleğe uyumunu, meslekte ilerlemesini ve emekliliğine değin süren meslek yaşamının tümünü kapsamaktadır. Süreklilik ve kapsamlılık niteliğini taşıyan bu anlamdaki meslek rehberliği için kişiye ve mesleğe ilişkin olarak dikkatle toplanmış çok yönlü bilgilere gerek vardır (Bakırcıoğlu, 1994).

Karar vermedeki uygunluk ve uygunsuzluk, bireyin gelişimiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle aileyi de işin içine çekecek şekilde kararla ilgili gelişmeler konusunda bireye danışmanlık yapılabilir. Bu konuda okul-aile birliklerinden yararlanılmalıdır. Kimi zaman sadece velilere, kimi zaman

sadece öğrencilere ve gerektiğinde her ikisine de birlikte, karar verme konusunda bilgi aktarılıp, yardımcı olunabilir (Akbaba, 2002).

Super'e göre, gelişim dönemleri boyunca aslında oluşup gelişen, bireyin kendini algılayış biçimi; öz yapısına ilişkin değerlendirmeleridir. Öz kavramı bir kimsenin kendini nasıl gördüğüdür. Öz kavramı zamanla değişime karşı dirençli bir yapı kazanır ve davranışların en önemli belirleyicisi olur. İnsan kendisi hakkındaki değerlendirmelere ters düşen, öz kavramı ile uyuşmayan davranışlardan kaçınma, kendine yakışan biçimde davranma eğilimi gösterir. Kişinin özellikle kendine ilişkin kararları onun öz kavramının yansımasıdır. Örneğin, bir çocuk kendini çok zeki bir kimse olarak görüyorsa, ancak zeki insanların gittiği okula gitmek, onların girdiği mesleğe girmek isteyecektir. Benliğin başkalarından ayırt edilmesi süreci devam ederken bir yandan da özdeşleşme süreci öz kavramının oluşumunda etkinliğini sürdürür. Çocuk beğenilen bir büyüğü kendine model seçer (Kuzgun, 2002b).

Özdeşim süreci tarafından desteklenen *rol oynama süreci* mesleki benlik kavramının gelişimini kolaylaştırır. Politikacı olmak isteyen bir genç, okulda dernek çalışmalarında etkin rol alabilir, bazı politik kampanyalara katılabilir. Yazar ya da gazeteci olmayı tasarlayan bir başka genç okul gazetesine yazı yazarak kendini sınavabilir (Kuzgun, 2002b).

"Gelişme" derece ve aşamalar şeklinde açılma, genişleme ve olgunlaşma demektir. Gelişme zaman almakta ve birbirini izleyen aşamalardan oluşmaktadır. Her gelişim aşaması kendisinden sonra gelen gelişim aşamasını etkiler. Her gelişim dönemi, daha önceki gelişim aşamaları ve bireyin bu dönemlerden geçerken etkileşimde bulunduğu çevresel faktörler tarafından belirlenir (Yeşilyaprak, 2007).

Gelişim basamakları boyunca çocuğun öz kavramı zenginleşir. Çocuk her an özünün bir yönü ile ilgili kapasitesini kullanarak eylemde bulunur ve bunların sonuçlarına göre kendini değerlendirir, çeşitli konularda kararlar verir. Her karar durumunda seçenekleri, öz kavramına uygunluk açısından değerlendirerek sonucu kesinleştirir. Yaş ilerledikçe öz kavramı giderek daha açık, net, zengin ve gerçekçi bir yapı kazanır (Kuzgun, 2002b).

Mesleki gelişim süreci sadece seçim sürecini içeren bir sistem değildir. Aynı zamanda meslek seçimine ilişkin gerekli becerilerin ve eğitimin elde edilmesi, iş arama, işe girme ve uyum süreçlerini içeren ayrıntılı bir sistemdir. Meslek seçimi bir kerelik bir edim değil, bir süreç olarak ortaya çıkar (Ültanır, 2002; akt. Kaya ve diğerleri, 2007).

Isaacson'a (1986) göre mesleki gelişim süreci 5 aşamada oluşur:

1) *Uyanış ve Farkında Olma (Awereeness)*: Bu dönem çocukta meslek bilincinin oluşmaya başladığı dönemdir. Okul öncesi dönemden başlayarak ilkököl döneminin kapsar. (5-12 yaş arası). Çocuk bu dönemde, çevresindeki insanların farklı uğraşları olduğunu, çeşitli mesleklerin varlığını görmeye ve anlamaya başlar. İlkokulun son yıllarında ise çocuk, kendisi ve diğer insanlar arasında ilgiler, yetenekler, amaçlar ve motivasyon yönünden farklılıkların ve benzerliklerin farkına varmaya başlar.

2) *Meslekleri Keşfetme ve Araştırma (Exploration)*: Bu dönem ortaokul yılları olan 12-15 yaşlarını kapsar. Çocuk bu dönemde kişilerin ve mesleklerin ortak olan yönlerini ve farklı nitelikleri üzerinde daha çok bilgi sahibi olmaya, yeni yönleri keşfetmeye ve anlamaya başlar.

3) *Karar Verme (Decision Making)*: Gençin lise yıllarını, 15-18 yaşlarını kapsayan bu dönemde birey artık kendisi ve meslekler hakkında oluşturduğu algılara dayanarak, bilgileri değerlendirerek eşleştirmeye, birbirine uydurmaya ve geleceğine ilişkin idealler oluşturmaya başlar. Bu ideal ve düşünceler başlangıçta geçici olabilir ancak giderek daha açık ve temel bir plan yapmaya başlar ve genç mesleki kararını oluşturur.

4) *Hazırlık (Pereparation)*: 18-23 yaşları arasını kapsayan bu dönemde birey, seçtiği alan, okul veya yaptığı etkinliklerle mesleğe hazırlanmaya başlar. Meslekte ilgili beceriler geliştirmeye, bilgi birikimi oluşturmaya ve o alanda mesleki tutumlar geliştirerek mesleği icra etmeye hazır duruma gelir. Aynı zamanda o meslek iş araştırmaya başlar ve hazırlık dönemini uzatarak sürdürebilir.

5) *İşe Yerleştirme (Employment)*: Bireyin iş dünyasında yerini alarak çalışmaya başladığı dönemdir. Bu dönemde birey kazandığı bilgi ve becerileri uygulama alanına koyar. Mesleği icra ederken bir yandan da mesleki gelişimi sürdürür (Yeşilyaprak, 2007).

Meslek seçimini bir gelişim süreci içinde, gösterilmesi gereken bir dizi davranışın sonucu olarak gördüğümüzde, her yaş döneminde bireylerden beklenen davranışlar o yaşa özgü mesleki gelişim görevini oluşturur. Sağlıklı

bir meslek gelişimi ve seçimi için kişinin şu temel gelişim görevlerini başarı ile yerine getirmesi beklenir (Kuzgun, 2002b).

- 1) Kendini iyi tanıma, gerçekçi, ayrıntılı bir öz kavramı geliştirme
- 2) Kendine saygı duyma ve kendini geliştirme çabası gösterme
- 3) İş dünyası ve meslekler hakkında doğru ve ayrıntılı bilgi sahibi olma
- 4) Doğru karar verebilme becerisi geliştirme
- 5) Çalışmaya karşı olumlu tutum geliştirme
- 6) Çalışma yaşamının gereği olan işbirliği yapabilme, sorumluluk alabilme gibi özelliklere sahip olma

Bir çok araştırmacı ve kuramcı bireylerin daha sağlıklı ve kendilerine uygun meslekler seçmelerine yardımcı olmak için mesleki gelişim ve meslek seçimi üzerine kuramlar geliştirmişlerdir. Mesleki gelişim kuramları, bireylerde meslek fikrinin nasıl geliştiğini, meslek kararının veya seçiminin nasıl oluştuğunu, meslek seçimini etkileyen etmenlerle beraber açıklamaya çalışan kuramlardır.

Meslek psikologları tarafından meslek seçimi sürecini açıklamak amacıyla bir çok kuram geliştirilmiştir. Burada gelişimsel yaklaşımı temsil eden Ginzberg'in Mesleki Gelişim Kuramı ve Super'in Benlik Kuramı (Kavramsal Model) ile Holland'ın Mesleki Tipoloji Kuramı, Roe'nun İhtiyaç Kuramı ve mesleki gelişimle ilgili diğer kuramlara kısaca yer verilecektir.

2.1.3.1. Ginzberg ve Arkadaşlarının Mesleki Gelişim Kuramı

Meslek seçiminin yalnızca belirli bir anda gerçekleşen bir olay değil, çocukluktan ergenliğe, oradan da erken yetişkinliğe kadar uzanan dönemi kapsayan bir gelişim süreci olduğunu ileri süren ilk kuramcılar Ginzberg, Ginsburg, Axelrad ve Herma (1951)'dir. Bu kuram üç temel unsuru vurgulamaktadır. Bunlar:

- a) Meslek seçimi bir süreçtir.
- b) Bu süreç, büyük ölçüde geri dönülmezdir.
- c) Seçim süreci daima bir uzlaşmayı içerir (Yeşilyaprak, 2007).

Ginzberg 7-9 yaşlarında başlayan mesleki seçim sürecinin, yaklaşık 10 yıl boyunca devam ettiğini vurgulamıştır (Bernard ve Fullmer, 1977; akt. Can ve diğerleri, 2005).

Birey bu süreçte, çalışma dünyasının ekonomik ve sosyal gerçeklerini dikkate alır ve kişisel yaşantılarına dayalı olarak mesleki tercih yapar. Meslek tercihi birçok subjektif elementi de kapsayan bir karardır (Can ve diğerleri).

Ginzberg ve arkadaşlarına (1957) göre, mesleki karar verme süreci, *Hayal Dönemi*, *Geçici Seçimler Dönemi* ve *Gerçekçi Dönem* olmak üzere birbirinden ayrı üç evreye ayrılır.

Hayal dönemi, 6-11 yaşlarını kapsar. Bu dönemde çocuk genellikle çevresindeki kimselere karşı geliştirdiği özdeşime göre bazı meslek tercihlerini ifade eder.

Geçici seçim dönemi, ergenlik dönemine rastlar. Bu dönem şu alt dönemlere ayrılır:

- 1) Seçimlerin ilgilere dayandığı *İlgi Basamağı*
- 2) Yeteneklerin dikkate alındığı *Yetenek Basamağı*
- 3) Bireyin toplumda bir yer edinmeyi düşündüğü *Değer Basamağı*
- 4) Bireyin bir iş veya ileri eğitimi düşünmeye başladığı *Geçiş Basamağı*'dir.

Gerçekçi dönem ise şu alt basamaklara ayrılmaktadır:

Araştırma: Bireyin meslek seçimi sorunu üzerinde düşünmeye ve bunu çözmek için gereksinme duyduğu yaşantıları kazanmaya başladığı dönem.

Billurlaştırma: bireyin kendini verebileceği mesleği seçmesini etkileyen çok çeşitli faktörleri değerlendirdiği dönem.

Belirleme: Seçeneklerin belli meslek amaçlarına göre değerlendirildiği dönem.

Billurlaşma ile belirleme arasındaki fark şu örnekle açıklanabilir. Bir öğrenci billurlaşma basamağında “rehberlik ve psikolojik danışma” alanına yönelir. Belirleme basamağında ise, hangi alanda çalışacağına karar verir. (örneğin; okullarda, rehberlik araştırma merkezlerinde, dersanelerde, çocuk mahkemelerinde vb.) (Kuzgun, 2002).

2.1.3.2. Super'in Benlik Kuramı (Kavramsal Model)

Super'e göre meslek seçimi, belli bir gelişim süreci içinde birey ile çevrenin etkileşimi sonucu oluşan benlik tasarımının bir mesleğe yansımaları ve ifadesidir (Super, 1968; akt. Yeşilyaprak, 2007).

"Rol Kuramı" olarak da tanımlanabilen kavramsal bir modeldir. Bu kuramın önemli bir yönü, meslek seçiminde çeşitli kişilik özelliklerine dikkat çekerek, bireyin tüm yaşamı boyunca süren kişilik gelişiminde benlik kavramının meslek seçimindeki önemi üzerinde odaklaşmasıdır. Bu bakımdan Super, meslek seçimine gelişim açısından bakan kuramcılar arasında yer alır (Yeşilyaprak, 2007).

Super'e göre mesleki gelişim, kişisel ve çevresel değişkenlerin bir etkileşimidir. Hiçbir değişken birey için tek başına tam bir uygunluk taşımaz. Bireyler; kişilik özellikleri, ilgileri, yetenekleri ve değerlerine dayalı olarak, kendilerine en uygun mesleği seçmelidirler. Super mesleki gelişim düzeyini vurgulamak için "mesleki olgunluk" kavramını kullanmıştır. Mesleki olgunluk, mesleki gelişim görevlerinin ulaştığı sonucu ifade eder. Super 1980'li yıllarda kuramını genişleterek, "yaşam alanı" kavramını ortaya koymuştur. Ona göre bireylerin yaşam alanları içinde oynadıkları roller, meslek seçimi aşamasında geniş bir bakış açısına sahip olmalarını sağlar (Nugent, 1990; akt. Can ve diğerleri, 2005).

Benlik kavramlarının mesleki terimlere dönüştürülmesi, beğenilen bir mesleki role sahip yetişkinle özdeşleşme, üstlendiği rollerde yaşantılar geçirme ve kendisinin belirli bir mesleğe yönelik yetenek ve kapasiteye sahip olduğunu fark etmesi süreciyle oluşur (Nelson-Jones, 1982; akt. Yeşilyaprak, 2007).

Super, Buhler'in mesleki gelişim basamakları kavramındaki yaşam evrelerini aşağıdaki şekilde yeniden yapılandırarak açıklamıştır.

1) Büyüme Evresi (doğum-14 yaş): Bu evrede çocuk bir öz kavramı geliştirir. İhtiyaçlarını farklı şekillerde ifade eder. Kendini test etmek için farklı roller oynar. Bu evrenin altında; *hayal (4-10)*, *ilgi (11-12)*, *yetenek (13-14)* olmak üzere üç alt basamak vardır.

2) Araştırma Evresi (15-24 yaş): Birey kendini test eder, okulda belli rolleri dener. Kişisel özelliklerinin ve yeteneklerinin farkına varmaya başlar. Bu evre; *deneme (15-17)*, *geçiş (18-21)* ve *sınama (22-24)* alt basamaklarından oluşur.

3) Yerleşme Evresi (25-44 yaş): Birey uygun bir meslek alanını seçer ve o alana yerleşir. Evrede; *deneme (25-30)* ve *sağlamlaştırma (31-44)* alt basamakları vardır.

4) Sürdürme Evresi (45-65 yaş): Birey yaşamının mesleğini elde etmiştir. Kendi işini sürdürme ve üretken olma çabalarını ortaya koyar.

5) Çöküntü Evresi (65 ve sonrası): Fiziksel ve zihinsel becerilerde azalma görülür. İşten ayrılma-emeklilik hazırlıkları başlar Bu evrede; *yavaşlama (65-70)* ve *tam emeklilik (71 yaş)* alt basamakları vardır (Mortensen ve Schmuller, 1976; akt. Can ve diğerleri, 2005).

2.1.3.3. Holland'ın Mesleki Tipoloji Kuramı

Holland'ın kuramı, kişilik dinamiği ile mesleklerin yürütüldüğü çevre veya mesleklerin gerektirdiği etkinlikler arasındaki ilişkiye dayanır (Kuzgun, 2002a).

Holland'a (1966) göre, meslek seçimi kişiliğin yansıması, bireyin çevre ile ilişkisinde benimsediği uyum yönteminin, bir meslek faaliyeti alanında ifadesini bulmasıdır. Holland bireylerin kendileri ve meslekler hakkındaki görüşlerini meslek adları ile ifade ettikleri görüşündedir. Holland'a göre her birey meslek seçme yaşına gelinceye kadar çok çeşitli etkiler altında kalmakta ve meslekler hakkında kalıplaşmış yargılar geliştirmektedir (Kuzgun, 2002).

Holland iş dünyasındaki çeşitli meslekler, içerdikleri etkinlikler bakımından altı tür mesleki çevre oluştuğunu düşünmektedir. Çeşitli meslek çevrelerine uyum sağlayıcı koşul ve kişilik tipleri şunlardır (Holland, 1966; akt. Kuzgun, 2002).

Gerçekçi Tipler: Bunlar genellikle atak, saldırgan, kas faaliyetini ve motor koordinasyonu gerektiren işlerde başarılı, erkeksi, bedence güçlü, sade, tabii insanlardır. Genellikle sabırlı ve hoşgörülü olan bu insanlar açık havada çalışmayı tercih ederler. İnsanlar arasında bulunmaktan hoşlanmazlar. Başarma güduları çok güçlü değildir. Bu grup için tipik meslek üyeleri, çiftçiler, beden eğitimi öğretmenleri, polisler, ormancılar, pilotlar, denizciler vb. dir.

Aydın Tipler: Yapmaktan çok düşünmeyi, beden güçleri yerine zihinsel güçlerini kullanmayı tercih ederler. Bunlar uysal, alçakgönüllü, başarma güdüsü yüksek, düşünceleri esnek, topluluktan hoşlanmayan, bağımsız insanlardır. Çevreyi doğru ve ayrıntılı bir biçimde algılama güç ve isteğine sahiptirler. Bu kişisel yönelime uygun meslekler bilim ile ilgili mesleklerdir. Biyologlar, hakimler, veterinerler, kimyagerler ve mühendisler bu gruba girerler.

Sosyal Tipler: Bunlar, başka insanlarla bir arada bulunmaktan, onlara yardım etmekten, onları ikna edip, yönetmekten hoşlanırlar. Kendilerini anlamaya ve kabul etmeye isteklidirler. Sosyal hizmetler personeli, danışmanlar, halkla ilişkiler personeli, öğretmenler bu kişilik tipinin örnekleri sayılabilirler.

Gelenekçi Tipler: Kurallara bağlı, tertip-düzen meraklısı olan bu insanlar emir alıp vermektten hoşlanırlar, statü ve kudret ararlar. Bu tipe uygun mesleki çevre muhasebecilik, büro, banka memurluğu, sekreterlik vb. dir.

Girişimci Tipler: Dışa dönük olan bu insanlar başkalarını ikna edip yönetmek isterler. İnsanlarla devamlı ilişki halindedirler. Bu tiplere uygun meslekler, satıcılık, komisyonculuk, politika ve avukatlıktır.

Sanatçı Tipler: Estetik çalışmalara ve etkinliklere ilgi, heyecansal kararsızlık, esneklik, ataklık, bağımsızlık, köktencilik, şüphecilik ve duygusal çöküntü başlıca özellikleridir. Hayal gücü yüksek, yaratıcı insanlardır. Müzisyenler, ressamlar, yazarlar kısaca sanatla uğraşanlar bu gruba girerler.

Holland, insanların çok azının sadece bir tipe sahip olduğunu belirtir. Buna karşın, en baskın üç tipin her bireyde görülebileceğini vurgular. Bu tiplerden bazıları ortak özelliklere sahip oldukları için, bir arada olma olasılıkları daha yüksektir. Burada belirtilen her tip; kalıtım, etkinlikler, ilgiler, yetenekler eğilimler, öz kavramı, öz ve dünya algısı, değerler gibi kişisel özellikler ile ev, okul farklı kültürler ve akran gibi çevresel özelliklerin etkileşimsel bir ürünüdür (Kuzgun, 2003).

Bireyler meslek seçimi yaparken kendi kişilik tiplerine uygun ve kendi uyum oryantasyonları ile bağdaşan meslekleri seçme eğiliminde olurlar. Mesleklerin kalıplaşmış olan belli özellikleri bireylerin kararlarını etkiler (Kaya ve diğerleri, 2007).

Holland, kuramını geliştirirken şu temel ilkeleri benimsemiştir:

- 1) Meslek seçimi kişiliğin ifadesidir.
- 2) İlgili envanterleri aynı zamanda kişilik envanterleridir.
- 3) Mesleki kalıplar güvenilir ve önemli psikolojik ve sosyolojik anlama sahiptir.

- 4) Bir mesleğin üyeleri benzer kişilik özelliklerine ve özgeçmişe sahiptir.
- 5) Bir meslek grubundaki insanlar birbirlerine benzedikleri için bir çok uyarıcıya ve soruna benzer şekilde tepkide bulunurlar.
- 6) Mesleki doyum, meslekte karar kılma ve başarılı olma, bireyin kişiliği ile bulunduğu çevre arasındaki bağdaşıma bağlıdır (Holland, 1973; akt. Kaya ve diğerleri, 2007).

2.1.3.4. Roe'nun İhtiyaç Kuramı

Gerek Holland'ın, gerekse Roe'nun kuramı kişilik temelli yaklaşımlar kategorisinde yer almaktadır. Her ikisi de meslek seçiminin kişiliğin bir ifadesi olduğunu kabul eder (Yeşilyaprak, 2007).

Meslekler, psikolojik ihtiyaçları karşılamak üzere seçilirler. Bireyin çocukluk döneminde, evde ihtiyaçlarını karşılama derecesi ve yöntemleri onun ileride meslek seçiminde belirleyici rol oynayan iç uyarıcıları oluşturur (Roe, 1986; akt. Yeşilyaprak, 2007).

Roe'nun yaklaşımı, ihtiyaçlar kuramı olarak da bilinir. Bu kuram, erken yaşlardaki çocuk ebeveyn ilişkisinin, çevresel yaşantıların ve genetik faktörlerin bir araya gelerek, bireyin temel ihtiyaçlarını oluşturduğunu vurgular (Can ve diğerleri, 2005).

Roe, çocukluk yaşantılarını incelerken özellikle, ana-babaların çocuklarına karşı tutumlarını esas belirleyici olarak almış ve ana-baba ile çocuk ilişkilerinin farklı mesleki seçimlere neden olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre ana-baba tutumları özellikle 3 boyutta incelenebilir (Roe, 1986; akt. Yeşilyaprak, 2007).

1) Çocuğun üzerine aşırı derecede düşme

2) Çocuğa soğuk davranma

3) Çocuğu kabul etme

Bu kurama göre ebeveynler sıcak ve kabul edici olursa, çocukları ileride diğer insanlarla çalışmaktan hoşlanır. Buna karşın, ebeveynler soğuk ve ret edici tutumlar sergilerse, çocukları diğerleriyle çalışmaktan ve işbirliği yapmaktan kaçınır. Roe çocuk yetiştirme ortamlarının mesleki güdülenme ve

seçim üzerinde etkili olduğunu vurgular. Ona göre çocuğun üzerindeki duygusal etmenler, meslek seçimi sürecini olumsuz yönde etkileyebilir (Bernard ve Fullmer, 1997; akt. Can ve diğerleri, 2005).

2.1.3.5. Diğer Kuramlar

Mesleki rehberlik alanında en eski görüş olan *Özellik-Faktör Kuramı*'na göre, her birey kendine has özellikler örüntüsüne sahiptir. Diğer yandan meslekler de kapsamındaki iş etkinliklerine bağlı nitelikleri gerektirir. Buna göre uygun meslek seçimi, bu iki grubun en iyi şekilde eşleştirilmesine bağlıdır. Parsons (1909)'la başlayan bu görüş, daha sonra Williamson'la sürmüştü ve pek çok kuramın da çıkış noktasını oluşturmuştur (Isaacson, 1986; akt. Yeşilyaprak, 2007).

Psikoanalitik Kuramlar, bireyin diğer birçok davranışı gibi meslek seçiminin de, bilinçdışı gereksinimleri doyurma yolunda "yüceltilmiş" davranışlar olduğu görüşünden hareket eder. Diğer bir deyişle bireydeki psiko-fizik enerji, toplumca kabul edilebilecek şekilde, iş/meslek yoluyla doyuma ulaştırılır. Brill'e göre iş/meslek seçimi tesadüfi bir eylem değil; bilinçdışı dürtülerin bir yönlendirmesidir. Örneğin; sadistik içtepileri bireyleri kasaplık, operatörlük (cerrah) gibi mesleklere yöneltir (Kuzgun, 2000).

Bir diğer görüş, mesleğe yönelme ve meslek seçiminin; bireyin çevresi ile etkileşimi sürecinde oluşan bir öğrenme yaşantısı olduğunu kabul eden "*Sosyal Öğrenme Kuramı*"dır.

Kuromboltz ve arkadaşlarına göre meslek seçimi, bireyin sosyalleşme süreci içinde bir çok etkenin karşılıklı etkileşimi ile oluşan karmaşık bir süreçtir. Bu süreci etkileyen başlıca 4 grup etken vardır:

1) Genetik donanım, bireyin kalıtımla getirdiği özellikler, yetenekler, eğilimler

2) Çevresel koşullar, olaylar, eğitim olanakları, fırsatlar, ailenin sağladığı kaynaklar vb.

3) Öğrenme yaşantıları

4) Performans becerileri (görev yaklaşımli beceriler). Bunlar çalışma alışkanlıkları, problem çözme becerileri, işe ilişkin duygusal yatkınlık,

değerler gibi performansı etkileyebilecek becerilerdir. (Isaacson, 1986; akt. Yeşilyaprak, 2007).

Mesleki tercihin bir karar verme eylemi olduğunu kabul eden “*Karar Kuramları*” ise, meslek seçiminin yaşam boyu verilen ve birbirine dayalı bir takım karar örüntülerinin ürünü olduğunu söyler. Karar verme sürecinin salt duygusal bir eylem olmadığı, bilişsel yönünün de ağır bastığı ve önemli olan bireyin nasıl bir stratejiye bağlı olduğunun çözümlenmesi gerektiğini savunan Gelatt, Katz gibi kuramcılar karar verme stratejilerini tanımlama ve saptama yoluna giderler (Yeşilyaprak, 2007).

Bütün bunların yanı sıra meslek seçiminin bir “şans” işi olduğuna inanan, isabetli bir seçim için “doğru zamanda doğru yerde olmak gerektiğini savunan *Şans Kuramcıları*; meslek seçiminin toplumun sosyo-ekonomik koşullarına göre belirlendiğini söyleyen “*Durumsal Kuramlar*” gibi değişik görüşler birbirlerinden az-çok farklı görüşler ile bireyi bir mesleğe yönlendiren faktörlerin neler olduğu ve mesleki gelişim sürecinin nasıl olduğunu açıklamaya çalışırlar (Isaacson, 1986; akt. Yeşilyaprak, 2007).

2.1.4. Mesleki Olgunluk ve Meslek Seçimi

Mesleki gelişim ve mesleki gelişim görevleri kavramları beraberinde doğal olarak “mesleki olgunluk” kavramını da ortaya çıkarmıştır. Daha önce açıklandığı gibi, mesleki gelişim sürecindeki her basamak bir “görevler takımı olarak düşünülmektedir. Çünkü toplum, belli bir yaş düzeyindeki bireyden belli bazı mesleki tutum ve davranışları göstermesini beklemektedir. Mesleki olgunluk kazanmak ise, her bir mesleki gelişim basamağında karşılaşılan bir takım tipik ve gerekli problem çözme yaşantıları (mesleki gelişim görevleri) ile karşılaşmak, bir sonraki basamakta karşılaşılabilecek gelişim görevlerine hazır olabilmek için bu temel becerileri edinmek demektir (Bacanlı, 1995).

Bir bakıma gencin meslek seçimiyle başa çıkma şekli, onun genel olgunluğunun göstergesidir.. Birey, her bir mesleki gelişim evresinden başarı ile geçtikçe mesleki olgunluğu da gelişir (Yeşilyaprak, 2007).

Super'e (1970) göre mesleki olgunluk gelişim düzeyinin bir göstergesi olup, araştırma döneminden çöküş dönemine kadar devam eden meslek gelişimi doğrultusunda erişilen noktayı gösterir (Kuzgun, 2002b).

Eğer meslek gelişimi sistemli, birbirine bağlı, belli aşamalardan oluşan bir süreç ise, bireyin nasıl bir olgunlaşma süreci izlediğini, belli bir anda meslek olgunluğunun hangi basamağında bulunduğunu saptamak olanaklı olacaktır (Kuzgun, 2002b).

Super'e (1963) göre bireyin meslek gelişimi yolunda ilerleme hızı onun meslek olgunluğunun bir göstergesidir. Bireyin meslek olgunluğunu ölçmenin iki yolu vardır: Birincisi, gelişim çizgisinde kişinin bulunduğu yer ile onun yaşında bir kimsenin bulunması gereken mesleki gelişim basamağının karşılaştırılması; ikincisi ise, kişinin olgunluk düzeyinin, onunla aynı basamakta olan kimselerle karşılaştırılmasıdır. Böylece eğer bir kimse otuz yaşında hala bir meslek seçememişse, ya da yirmi yaşında iken hala ilgilerinde, yeteneklerinden haberi değilse, bu kimsenin meslek gelişiminde geri kaldığına, meslek olgunluğuna erişemediğine hükmedilir. Buna karşılık bir kimse on üç yaşında yetenek ve ilgilerine uygun mesleği seçmiş ise bu kimsenin meslek gelişimi bakımından yaşlılarından daha olgun olduğunu söyleyebiliriz (Kuzgun, 2002b).

Super ve Overstreet (1960) tarafından önerilen, ergenlik dönemine ilişkin mesleki olgunluğun boyutları şunlardır:

1. BOYUT: Meslek Seçimine Planlı Yöneliş

- a) Seçme/tercih konusu ile ilgilenme
- b) Bu amaçla çeşitli kaynaklardan yararlanma

2. BOYUT: Mesleki Bilgilerin Belirginleşmesi ve Planlama Yapma

- a) Tercih edilen meslek hakkında özgül bilgileri saptama
- b) tercih edilen mesleğe hazırlanma ve girişi daha özgül olarak planlama

3. BOYUT: Meslek Tercihlerinin Tutarlılığı

- a) Alanlar açısından meslek tercihlerinin tutarlılığı
- b) Düzeyler açısından meslek tercihlerinin tutarlılığı
- c) Alanlar ve düzeyler dahilinde meslek tercihlerinin tutarlılığı

4. BOYUT: Özelliklerin Billurlaşması

- a) Ölçülen ilgilerin kristalleşme derecesi
- b)İlgi olgunluğu (ilgilerinde tutarlılık)
- c)Çalışma/iş yapmaya karşı güdülenme
- d)İş değerlerinin belirginleşme derecesi
- e)Çalışma ve işin insan yaşamında sağladığı ekonomik, sosyal ve psikolojik doyumları kabul etme (kavrama)
- f) Seçme ve planlama sorumluluğunun kabullenilmesi (üstlenme)
- g) Meslek seçiminde bağımsızlık

5. BOYUT: Meslek Tercihlerinde Akılcılık

- a) Yetenek ve tercihler arasında uyuşma
- b) Ölçülen ilgiler ile tercihler arasında uyuşma
- c) Yetenek düzeyi, ölçülen ilgiler ve meslek düzeyi arasında uyuşma
- d)Tercihlerin sosyo-ekonomik açıdan erişilebilirliği (koşullarına uygunluğu) (Yeşilyaprak, 2007).

Lise öğrenimi yıllarına rastlayan gelişim dönemi, mesleki rehberlik bakımından özel bir önem taşımaktadır. Çünkü ülkemizde lise öğrencileri birinci sınıftan itibaren ileride girmek istedikleri meslekle ilgili alanı, son sınıfta ise yüksek öğretim programlarını ya da mesleklerini seçmek zorundadırlar. Öğrenciler bu sorumlulukları başarı ile yerine getirebilmek için meslek seçimi ile ilgili birtakım tutum ve davranışları daha önceden kazanmış olmalıdırlar. Yani kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmış olmaları gerekmektedir. Gencin bu dönemdeki mesleki olgunluk düzeyi onun meslek seçimine hazır oluş düzeyini ifade etmektedir (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

Hem bireysel hem de toplumsal önemine rağmen meslek seçimi ülkemizde halen büyük ölçüde tesadüflere bağlı kalmaktadır. Gençlerin çoğu; ilköğretimi veya ortaöğretimi bitirip meslek seçimi konusunda kesin bir karar verme durumunda kaldıkları zaman şaşkınlığa düşmekte ve çoğu kez bütün hayatını geçirecekleri uğraşı alanlarının seçimini tesadüfe bırakılmaktadırlar. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini ve toplumun insan gücü ihtiyacını dikkate almaksızın yaptıkları seçimler hem kendilerini ve yakınlarını hayal kırıklığına uğratmakta hem de toplum kalkınması bakımından ihtiyaç duyulan insan

gücünün ihtiyacına uygun olmayan israflara yol açmaktadır. Öğrencilerin gerçekçi olmayan seçimler yapmasına etki eden en önemli faktörlerden biri onların çalışma dünyasından yeterince haberdar olmayışlarıdır (Yılmaz, 2003).

Yapılan araştırmalar ergenlerin henüz lise birinci sınıfta bu olgunluğa ulaşmamış olduğunu, lise sona doğru olgunluk derecesinin artmaya başladığını göstermektedir (Yeşilyaprak, 2007).

Lise öğrencilerine seçecekleri meslekler sorulduğunda tercihlerinin eskiden beri bilinen birkaç meslek üzerinde toplandığı görülmektedir. Tercihlerdeki bu yığılma bireysel farklılıkların zenginliği ile uyuşmamaktadır. Ayrıca öğrencilerin çoğunun tercih ettikleri meslekler toplumda çalışanların küçük bir kısmına açıktır (Yılmaz, 2003).

Meslek seçiminin çok karmaşık birtakım etkenlerin etkileşimine bağlı olduğu söylenebilir. Meslek seçiminin ergenlik sonlarında ya da genç yetişkinlikte tek bir karar sonucu yapıldığı yolundaki geleneksel görüş, bugün yerini meslek seçimi ve gelişiminin yetişkinlik boyunca sürdüğü görüşüne bırakmıştır (Onur, 1995).

Teknolojinin gelişmesi iş bölümünü artırmakta, bu da çağımızda bir gencin yakın çevresindeki yetişkinlerin çalışmalarını gözleyerek bir mesleğe hazırlanmasını giderek olanaksız hale getirmektedir (Kuzgun, 2002b).

Meslek seçimini güçleştiren bir diğer etmen ise, bireyin kendini doğru, ayrıntılı ve gerçekçi olarak değerlendirmede güçlük çekmesidir. Bir meslek ve ona hazırlayıcı eğitim programını seçme durumunda olan bir kişinin öncelikle ne gibi olanaklara (bedensel ve zihinsel yetenekler, maddi destek kaynakları vb.) sahip olduğuna ve seçeceği mesleğin hangi ihtiyaçlarını karşılamasını beklediğine ilişkin net ve ayrıntılı bilgi sahibi olması gerekir. Belki bundan sonra kendisine açık meslek ve eğitim seçeneklerini görebilir ve onları doğru bir biçimde değerlendirip kararını kesinleştirebilir (Kuzgun, 2002b).

Onur'a (1995) göre meslek seçimini etkileyen en önemli etkenler şunlardır:

- 1) *Bireysel Temeller*: Toplumsal sınıf, etnik köken, cinsiyet, zeka gibi karmaşık etkenler bireyin meslek seçimini etkilerler. Söz gelimi, kadınların mesleğe

yönelmesinde cinsiyetin, zencilerin iş bulmasında ırkın engelleyici bir etken olduğu, buna karşın yüksek sosyoekonomik düzeyin, yaratıcı zekanın olumlu bir rol oynadığı bilinmektedir.

2) *Rol Modelleri*: İnsanlar mesleklerini çoğunlukla o meslekten birisiyle özdeşleşerek seçerler.

3) *Deneyim*: Bir insan mesleğini daha önce yaşadıklarına göre seçebilir. Ağabeyi öldürülen birinin polis olmayı, büyükbabasının evi yanan birinin itfaiyeci olmayı istemesi gibi.

4) *İlgiler*: Örneğin psikologlar ya da özel eğitimciler insanları anlamaya ve onlara yardım etmeye ilgi duyan kişilerdir. Ancak bu ilgi bireysel farklılıklara göre değişik mesleklerde de anlatım yolunu bulabilir.

5) *Kişilik*: Meslek seçimi birey ile işi arasındaki uygunluğu da yansıtır. Meslek ile kişilik uyduğunda insan doyum bulur, işini sürdürür ve mesleğinde ilerler.

Yılmaz'a (2003) göre, doğru meslek seçimi ciddi bir çabayı gerektirir. "Keşke"lerle yaşamak istemeyen bir genç en azından aşağıdaki bilgileri kazanmak için bir girişim başlatmalıdır:

- 1) Kendisini tanımak
- 2) İlgi duyduğu ve yönelmeyi düşündüğü mesleğin kendisince bilinmeyen yönleri hakkında ayrıntılı bilgi edinmek
- 3) Varlığından haberdar olmadığı ya da hakkındaki yanlış ve eksik bilgi sahibi olduğu meslekleri tanımak ve kendi görüş alanını genişletip daha zengin seçenekleri görebilmek
- 3) Çeşitli mesleklere karşı kalıplaşmış inanç ve peşin yargıları eleştirme alışkanlığı kazanmak
- 4) Topluma yararlı ve kendini gerçekleştirmesine imkan veren her mesleğin saygıdeğer olduğu görüşüne erişmek.

Okullarda gençleri geleceğe hazırlarken aynı zamanda onların kişiliklerine uygun doğru ve tutarlı mesleki tercihlerde bulunabilmeleri için mesleki rehberliğe duyulan ihtiyaç ve verilen önem hızla artmaktadır.

Mesleki rehberlik; ferdin mesleklere ve meslek seçimine ait problemlerini ele alan rehberlik faaliyetidir. Başka bir şekilde mesleki rehberlik ferde bir meslek seçmek ve bu meslek için hazırlanmak, meslekte ilerlemek konusunda yardım etme projesidir (Yılmaz ve Üre, 2002).

Mesleki rehberliğin önemi, kişinin meslek edinmesine ilişkin bir hizmet olmasından ileri gelmektedir. Çünkü meslek insan yaşamının üçte birini kapsayan bir etkinliktir. Ayrıca toplum içinde yetişkinlik, bir anlamda meslek sahibi olmak demektir. Seçilen bir mesleğin zamanla kişinin karakterini etkilediği bilinmektedir. Bu durum insan için mesleğin önemini vurgulamaktadır. Böylesine insan kişiliği ile ilgili olan mesleğin gelişigüzel ve tesadüflerle seçilmiş olmasının doğuracağı sonuçların insanın hem kendisi hem de ülke ekonomisi açısından olumsuz olacağı açıktır (S. Aydın, 1998).

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde kendine saygı ve mesleki olgunluk ile ilgili Türkiye’de ve yurtdışında yapılan araştırmalardan ulaşılabilenler özetlenmiştir.

2.2.1. Kendine Saygı İle İlgili Türkiye’de ve Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

a) Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Kuzgun (1972), ana baba tutumlarının bireylerin kendilerini gerçekleştirme düzeyine etkisini incelemiştir. Üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırmasında benlik saygısı ev aile sevgisi arasında güçlü ve anlamlı ilişkiler saptamış, demokratik ana-baba tutumları ile yüksek benlik saygısı arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu gözlemlemiştir.

Kılıççı (1981) üniversite öğrencilerinin kendini kabul düzeylerini etkileyen etmenleri incelediği araştırmasında; öğrencilerin kendini kabul düzeyleri ile öğrencilerin yerleşim yerleri ve ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varmıştır.

Kılıççı (1981), Kızıltan (1982), Bilal (1984), Güneysu ve Bilir (1989)’in yaptıkları araştırmalarda, çocukları ile olan ilişkilerinde demokratik tutum sergileyen ve onları olduğu gibi kabul eden ebeveynlerin çocuklarının; olumlu benlik saygısı geliştirme düzeylerinin, kendini kabul ve topluma uyum sağlama düzeylerinin, otoriter ailelerde yetişen çocuklara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Eldeliklioğlu, 1999).

Can (1986), ergen öğrencilerin benlik tasarımı ile bazı değişkenlerin arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Öğrencilerin benlik tasarımları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını gözlemlemiştir. İlk çocukların ortancalara göre benlik tasarımlarının yüksek olduğunu; benlik tasarımlarının yüksek olmasının mesleki beklenti düzeyini etkilediğini belirtmiştir. Öğrencilerin benlik tasarımlarının, aileleri ile birlikte kalanların, ailesinden ayrı yaşayanlara göre, ana-baba tutumlarının hoşgörülü olarak algılayanların, katı olarak algılayanlara göre, sosyo-ekonomik düzey olarak yüksek ve orta diye tanımlayanların, düşük olarak tanımlayanlara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Güngör'ün (1989) lise öğrencilerinin özsaygı düzeylerini etkileyen etmenleri incelediği araştırmasında, kız ve erkeklerin özsaygı düzeyleri arasında önemli bir fark bulunamamış, ilk ve son çocuk olanların ortanca çocuk olanlara göre özsaygılarının yüksek olduğu bulunmuştur. Ailelerin gelir düzeyi arttıkça, ergenlerin özsaygı düzeyleri de artmaktadır. Anne-babalarının öğrenim düzeyleri orta ve yüksek olan ergenlerin özsaygıları ise öğrenim düzeyleri düşük olan anne-babaların çocuklarına göre yüksektir. Akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin özsaygı düzeyleri de, kendilerini başarısız olarak algılayanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Arıcak'ın (1995) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada kız ve erkek öğrencilerin özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Çiğdemoğlu, 2006).

Duru (1995), çalışmasında benlik saygısı ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularında benlik saygısı yüksek olan öğrencilerin demokratik anne baba tutumunu algıladıkları, düşük benlik saygısına sahip öğrencilerin ise otoriter anne baba tutumunu algıladıkları görülmüştür. Yani benlik saygısı ile algılanan anne baba tutumları arasında anlamlı ilişki görülmüştür (Ünüvar, 2003).

Durak (1997), 192 kız, 198 erkek olmak üzere toplam 390 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırmasında kız ve erkek öğrencilerin özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Çiğdemoğlu, 2006).

Suner (İkiz)'in (2000) İzmir'de bir Anadolu Lisesi, bir kolej ve bir genel lisede okuyan toplam 184 lise ikinci sınıf öğrencisi ile yaptığı çalışmada özel okulda okuyan ve sosyoekonomik seviyesinin yüksek olduğunu ifade eden, kendini fiziksel olarak beğenen ebeveynlerine sorunlarını rahatlıkla anlatabilen, doğru karar verip doğru davrandığına kendisi inanan ve ailesinin de inandığını düşünen, okulda ders dışı etkinliklere katılan ve okulunu sınavla okumaya hak kazandığı için tercih eden öğrencilerin özsaygı düzeyi diğerlerinden daha yüksek bulunmuştur (Çiğdemoğlu, 2006).

Erol (2000), 15-16 yaşları arasında endüstri meslek lisesine veya resmi liseye devam eden 941 öğrenci ile yaptığı çalışmada, endüstri meslek lisesi öğrencilerinin özsaygı düzeylerinin çalışan ve resmi liseye devam eden öğrencilere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur (Çiğdemoğlu, 2006).

Sübaşı (2000), sınav kaygısı, özsaygı ve denetim odağı değişkenlerinin, üniversite öğrencilerinin akademik başarılarını yordama gücünü incelemiştir. Araştırma sonucuna göre özsaygı ve denetim odağının akademik başarıyı anlamlı şekilde yordadığı saptanmıştır.

Taysi (2000), çalışmasını Ankara ilinde çeşitli üniversitelerde öğrenim gören 124 kız, 77 erkek öğrenci üzerinde yürütmüştür. Algılanan sosyal destek ile benlik saygısını incelemiştir. Çalışma sonunda erkek öğrencilerin büyük bir çoğunun ailelerden materyal destek istedikleri görülmüştür. Erkek öğrencilerin puan ortalaması kız öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Aileden algılanan sosyal desteğin erkek öğrencilerin benlik saygısında daha etkili olduğu bulunmuştur. Kız öğrencilerle arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek algısının daha fazla olduğu görülmüştür (Ünüvar, 2003).

b) Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Heppner ve arkadaşları (1983) tarafından yürütülen çalışmada kişisel problem çözme becerisi ile bilişsel değişkenlerle ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda kendini etkili problem çözücü olarak algılayan, problem çözme becerilerine güvenen bireylerin benlik algılarının daha yüksek olduğu ve bilişsel etkinliklerden daha fazla zevk aldıkları görülmüştür. Aynı araştırma

sonucunda kendine güvenen bireylerin probleme daha fazla odaklandıkları belirlenmiştir (Ünüvar, 2003).

Barnes ve Farrier (1985) yaptıkları araştırmada 263 kız ve 220 erkek olmak üzere 583 gencin özsaygısını incelemiş ve kızların özsaygılarının erkeklerden daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Çiğdemoğlu, 2006).

Workman ve Beer (1989), lise öğrencilerinin depresif belirtileri benlik saygıları arasındaki ilişkiyi araştırmışlar, araştırma sonucunda; depresyon belirtileri ile benlik saygısı arasında ters yönlü bir ilişki saptamışlardır. Aynı zamanda erkek öğrencilerin kızlara oranla daha yüksek benlik saygısı puan ortalamalarına sahip olduklarını belirtmişlerdir (Avşaroğlu, 2007).

Cheng ve Page (1989), liseye giden öğrencilerin benlik saygısı ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi araştırmışlar, çalışma sonucunda; benlik saygısı puan ortalamaları yüksek olan öğrencilerin akademik performansları, orta ve düşük benlik saygısı puanlara sahip olan öğrencilerin akademik başarı puanlarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu saptamışlardır (Avşaroğlu, 2007).

Harper ve Marshall (1991), yaptıkları araştırmalarında ergenlerin benlik saygıları ve problemleri üzerinde durmuşlardır. Araştırmaların sonucunda kız ergenlerin erkeklere oranla daha çok problem belirttikleri ve düşük benlik saygısına sahip olduklarını belirlemişlerdir. Aynı araştırmada kızlar kişiler arası ilişkilerde, kişisel uyumda, sağlık ve aile ilişkilerinde daha fazla problem yaşadıklarını, erkek ergenlerin ise sosyal ilişkiler ve okula uyumda fazla problem yaşadıklarını belirtmişlerdir (Ünüvar, 2003).

Bolognini ve arkadaşlarının (1996), araştırmasına İsviçre'de yaşayan yaşları 12, 13, 14, 15 ve 16 olan 214 ergen katılmıştır. Elde edilen sonuçlar kızların erkeklerden daha düşük benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür. Benlik saygısının atletik görünüş performansın boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Yapılan faktör analizi sonucuna göre kızların benlik saygılarının daha küresel olduğu ve daha az farklılaşmakta olduğu görülmüştür. Küresel benlik saygısı kızlarda depresif duruma erkeklerden daha çok etki ettiği belirlenmiştir (Ünüvar, 2003).

Chuub ve Fertman (1997) yaptıkları araştırmada dört yıl boyunca (9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinde) 174 öğrencinin özsaygı düzeylerini incelemişlerdir. Sonuç olarak özsaygı düzeyi üzerinde cinsiyetin erkekler lehine anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur (Çiğdemoğlu, 2006).

Gross ve John (1997), lisede okuyan öğrencilerin benlik saygısı ile depresyon belirtileri arasındaki ilişkiye bakmışlar, benlik saygısı ve depresyon arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu, aynı zamanda ailelerin olumsuz davranışları ve acımasızca eleştirileri öğrencilerin depresyon durumunu artırdığını ve benlik saygılarının düşmesine neden olduğunu belirtmişlerdir (Avşaroğlu, 2007).

2.2.2. Mesleki Olgunluk İle İlgili Türkiye’de ve yurtdışında Yapılan Araştırmalar

a) Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Uzer (1987), ortaöğretim kurumlarının son sınıflarında okuyan öğrencilerden 1986 yılında ÖYS’na girenlerin yükseköğretim programı tercihleri ile kendi yetenek, ilgi ve mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre yetenek alanına daha uygun, kız öğrencilerin ise yetenek düzeyine ve ilgi alanına erkeklere göre daha uygun tercihler yaptıklarını saptamıştır. Kız öğrencilerin erkeklere göre mesleki olgunluk düzeylerinin daha yüksek olduğunu, öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça mesleki olgunluklarının da arttığını gözlemlemiştir.

Akbalık (1991) tarafından yapılan Ortaokul 3. sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri konulu araştırmada orta 3. sınıf öğrencilerinin mesleki tutum ve davranışların ne kadarını geliştirdikleri, kız ve erkek öğrencilerin mesleki olgunluğa erişmede farklılıklarının olup olmadığı, mesleki olgunluk ile sosyo-ekonomik seviye ve mesleki olgunlukta hedeflenen eğitimin türü arasında nasıl bir ilişki olduğu incelenmiştir. Araştırma sonuçlarında öğrencilerin meslek seçiminde ilgi ve yetenek faktörlerini göz önüne alma ve meslek seçimine yönelişte, meslek seçme ihtiyacı duyma ve sorumluluğu üstlenme boyutlarında buldukları dönemin

gelişim özelliklerini gösterdikleri, fakat neredeyse yarıya yakının meslek seçme ihtiyacı içinde olmadıkları görülmüştür. Erkekler ile kızların mesleki olgunlukları arasında kızların lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Mesleki olgunluk düzeyleri ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasında bir ilişki bulunamamıştır. Hedeflenen eğitim türü ile mesleki olgunluk arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Şahin, 2007).

Usluer (1996), bireylerin kendi kendilerine meslek inceleme yaşantısı geçirmelerinin mesleki olgunluk düzeylerine etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin geçirmiş oldukları meslek inceleme yaşantısının onların mesleki olgunluk düzeyleri üzerindeki etkisinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akbıyık (1996), meslek liselerine giden öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın sonucunda okul türlerine göre mesleki olgunluk puanlarında önemli farklar bulunmuştur. Kız Meslek Lisesi ile Ticaret Meslek Lisesi arasında Kız Meslek Lisesi lehine, Endüstri Meslek Lisesi ile Ticaret Meslek Lisesi arasında Endüstri Meslek Lisesi lehine, İmam Hatip Lisesi ile Ticaret Meslek Lisesi arasında İmam Hatip Lisesi lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre meslek lisesinde okuyan öğrencilerin mesleki olgunluk puanlarının ortalamaları arasında kızlar lehine önemli bir farklılık tespit edilmiştir. Anne ve babanın eğitim düzeyine göre mesleki olgunluk puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık görülmemiş, hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerlerine göre de önemli bir farklılık görülmemiştir.

Yazar (1997), genel lise ve meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin ana-baba tutumları, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi ve ailenin gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Araştırma sonucunda mesleki olgunluk düzeyi ile demokratik ana-baba tutumu lehine, cinsiyete göre kızlar lehine, sınıf düzeyine göre meslek lisesine devam eden lise üçüncü sınıf öğrencilerinin lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Mesleki olgunluk puanları ile ailenin gelir durumu arasındaki fark ailenin gelir durumu düşük olanlar lehine anlamlı bulunmuştur (Oğuz, 2008).

Evren (1999), mesleki grup rehberliğinin cinsiyetleri farklı ilköğretim okulu sekizinci sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluklarına, mesleki benlik algılarına ve mesleki tercihlerine etkisini araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda deney ve kontrol gruplarının mesleki olgunluk puanları arasında mesleki grup rehberliği alan deney grubu lehine anlamlı farklar bulunmuştur. Bunun yanında deneklerin mesleki benlik algıları doğrultusunda ilgi ve yeteneklerine ilişkin meslek tercihlerinin üçü de tutarlı olan deney grubu ve deney grubundaki kızlar lehine anlamlı bulunmuştur.

Sahraç (2000), lise öğrencilerinin denetim odağına göre mesleki olgunluk düzeylerini bazı değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda, denetim odağı ile mesleki olgunluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İçsel denetimli lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin, dışsal denetimli lise öğrencilerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

b) Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Luzzo (1993) üniversite öğrencilerinin birçok kuramın ortaya çıkardığı kişisel (yaş, cinsiyet), eğitsel (sınıf düzeyi ve akademik başarı) ve psikolojik (denetim odağı, mesleki uygunluk) faktörlerin mesleki olgunluğun yordayıcısı olup olmadığını incelemiştir. Araştırma bulgularına göre mesleki olgunluğun yordayıcısı değişkenleri önem sırasına göre mesleki uygunluk, akademik başarı, sınıf düzeyi, denetim odağı, yaş ve cinsiyettir. Mesleki uygunluğun ve akademik başarının mesleki olgunluğun anlamlı birer yordayıcısı olduğunu göstermiştir (Oğuz, 2008).

Powell ve Luzzo (1998) lise öğrencilerinin mesleki karar vermedeki nitelikleri ve mesleki olgunluk düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma bulguları mesleki karar verme stiline her bir boyutu ile mesleki olgunluk arasında da anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Buna göre iyimser nitelikteki karar verme stili ile mesleki olgunluk arasında anlamlı bir ilişki vardır. Erkeklerin mesleki karar verme üzerindeki kontrolleri kızlara göre daha fazladır (Oğuz, 2008).

Patton ve Creed (2001) ortaokul öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin ve mesleki karar verme becerilerinin yaşa ve cinsiyete göre

farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmışlardır. Araştırma bulguları mesleki olgunlukta gelişimsel farklılıkları göstermektedir. Buna göre yaş arttıkça öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyinin arttığı ortaya çıkmıştır. Cinsiyete göre de öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinde farklılıklar bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre 15, 16 ve 17 yaşlarındaki öğrencilerin mesleki tutum ve mesleki bilgi puanlarının 12, 13 ve 14 yaştan daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yaşı büyük olanların mesleki olgunluk düzeyi yaşı küçük olanlardan daha yüksektir (Oğuz, 2008).

Patton ve Creed (2003) lise öğrencilerinin mesleki gelişimlerinde mesleki olgunluk düzeylerinin yordayıcısı olan değişkenleri tanımlamaya çalışmışlardır. Mesleki Olgunluğu da tutum ve bilgi olmak üzere iki boyutta incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre öz-yeterlik, yaş, meslek seçiminde kesinlik ve işe bağlanma değişkenlerinin mesleki olgunluğun tutum boyutunun anlamlı birer yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Yaş, cinsiyet, meslek seçiminde kararsızlık ve kesinliğin ve işe bağlanma değişkenleri de mesleki olgunluğun bilgi boyutunun anlamlı birer yordayıcısıdır.

Keller (2004) ortaokul öğrencileri ve bu öğrencilerin anne ve babasıyla yürüttüğü araştırmasında ergenlerin mesleki olgunluk, mesleki karar öz-yeterliliği ve ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada öğrencilerin mesleki olgunluk puanları ile öz-yeterlik puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Cinsiyete göre öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri kızların lehine anlamlıdır. Sınıf düzeyi yükseldikçe mesleki olgunluk düzeyinin de arttığı bulunmuştur. Öz-yeterlik ile sınıf düzeyi ve cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde de öz-yeterlik ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Mesleki karar öz-yeterliliği sınıf düzeyi yükseldikçe artmaktadır. Ebeveynlerini onunla ilgilenen, ona destek veren olarak algılayan ergenlerin mesleki karar verme öz-yeterlik düzeyi ebeveynlerini daha az ilgilenen ve onu destekleyen algılayanlara göre daha yüksektir. Ergenlerin ve ebeveynlerin birbirleriyle ilişkileri ile ilgili algıları arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur. Ebeveynleri ile ilişkilerini aynı algılayan ergenlerin mesleki karar öz-yeterliliğinin ilişkisini farklı algılayan ergenlere göre yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2008).

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama süreci ile verilerin analizi konularında açıklamalara yer verilecektir.

3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma betimsel nitelikli durum tespitine yönelik bir araştırmadır.

3. 2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini,2008 -2009 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Balıkesir ili merkez ilçesinde bulunan resmi ve özel liselerde öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırma evrenine giren okul sayısı; 2008 -2009 öğretim yılında 33 tür.

Balıkesir ili merkez ilçesinde liselere devam eden öğrenci sayısı toplam 18225 dir. Bunun 9466'sı erkek, 8759'u kız öğrencidir. Araştırmanın örnekleme, Balıkesir ili merkez ilçesinde bulunan okullardan random yoluyla belirlenen dokuz lise ve bu okullarda 2008 -2009 öğretim yılında öğrenim gören 10. 11.ve 12.sınıf öğrencilerinden random yoluyla belirlenen toplam 647 öğrencidir. Araştırmada belirlenen örneklem sayısının evreni temsil ettiği düşünülmüştür. Anderson'a (1990) göre de, % 95 kesinlik düzeyi ve % 5 tolerans gösterilebilir hata için, 5000 kişilik bir evrende 356 kişilik bir örneklem sayısı yeterli olmaktadır (Akt. Balcı, 2009).

Örnekleme olarak belirlenen okullar şunlardır:

1)Ticaret Odası Lisesi

- 2)Bahçelievler Lisesi
- 3)Adnan Menderes Lisesi
- 4)Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi
- 5)Rahmi Kula Anadolu Lisesi
- 6)Fatma Emin Kutvar Anadolu Lisesi
- 7)Merkez Endüstri Meslek Lisesi
- 8)Merkez Kız Meslek Lisesi
- 9)Merkez Ticaret Meslek Lisesi

Çizelge 2’de Balıkesir ili merkez ilçesindeki okullardan katılımcı olarak belirlenen öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları okullara göre dağılımlarına yer verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Okullara Göre Dağılımları

Okul Adı	N	Yüzde
Ticaret Odası Lisesi	92	14.21
Bahçelievler Lisesi	75	11.59
Adnan Menderes Lisesi	70	10.81
Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi	45	6.95
Rahmi Kula Anadolu Lisesi	73	11.28
Fatma Emin Kutvar Anadolu Lisesi	74	11.43
Merkez Endüstri Meslek Lisesi	75	11.59
Merkez Kız Meslek Lisesi	70	10.81
Merkez Ticaret Meslek Lisesi	73	11.28
Toplam	647	100

Çizelge 3’de Balıkesir ili merkez ilçesindeki okullardan katılımcı olarak belirlenen öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	N	Yüzde
Kız	357	55.17
Erkek	290	44.82
Toplam	647	100

Çizelge 4’de Balıkesir ili merkez ilçesindeki okullardan katılımcı olarak belirlenen öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları sınıf düzeylerine göre dağılımlarına yer verilmiştir.

Çizelge 4. Katılımcıların Sınıf Düzeyine Göre Dağılımları

Sınıf Düzeyi	N	Yüzde
10. Sınıf	200	30.91
11. Sınıf	218	33.69
12. Sınıf	229	35.39
Toplam	647	100

Çizelge 5’de Balıkesir ili merkez ilçesindeki okullardan katılımcı olarak belirlenen öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları okul türlerine göre dağılımlarına yer verilmiştir. Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi’nin öğretim süresinin 5 yıla çıkarılması, okulda sırasıyla her yıl bir sınıf düzeyinde öğrencinin olmamasına neden olmuştur. Bu duruma bağlı olarak araştırmanın yapıldığı 2009-2010 öğretim yılında Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi’nde 10.sınıf öğrencisi

olmadığı için araştırma örnekleme sadece 11 ve 12. sınıflardan öğrenci seçimi yapılmıştır.

Çizelge 5. Katılımcıların Okul Türüne Göre Dağılımları

Okul Türü	N	Yüzde
Anadolu Lisesi	192	29.67
Genel Lise	237	36.63
Meslek Lisesi	218	33.69
Toplam	647	100

3. 3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırma problemlerine veri toplamak amacıyla aşağıdaki veri toplama araçları kullanılmıştır.

1. Kendine Saygı Ölçeği
2. Mesleki Olgunluk Ölçeği

3. 3. 1. Kendine Saygı Ölçeği (KSÖ)

Kendine Saygı Ölçeği, Atlas Bogenç (1994) tarafından geliştirilmiştir.

Kişinin kendine olan saygı düzeyi hakkında bilgi edinmek amacıyla hazırlanmıştır.

KSÖ Likert tipi, 5dereceli olarak hazırlanmış olup, 20 maddeden oluşmaktadır. Maddelerden 15'i olumlu, 5'i olumsuz olarak düzenlenmiştir. (olumsuz maddeler: 3, 4, 6, 7 ve 12) Maddelere verilen tepkiler "Her zaman", "Sık sık", "Arasıra", "Nadiren" ve "Hiçbir zaman" şeklinde derecelendirilmiştir. Olumlu maddelerde "Her zaman" yanıtı 5, "Hiçbir zaman" yanıtı 1 puan alınırken, olumsuz maddelerden "Her zaman" yanıtı 1, "Hiçbir zaman" yanıtı ise 5 puan almaktadır. Ölçekten alınacak en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür. (Bogenç, 2005).

KSÖ'nin Kapsam Geçerliliği

Ölçeğin kapsam geçerliliğini belirlemek amacı ile alanda çalışan 3 uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Ölçekte yer alan ifadelerin kendine saygıyı içeren özellikleri temsil edip etmediği uzman grubu tarafından belirlenmiş ve bu grubun önerileri doğrultusunda ölçekte gerekli değişiklikler yapılmıştır. Uzman grubunun yaptığı değerlendirmeler ölçeğin kapsam geçerliliğine sahip olduğunu göstermektedir. (Bogenç, 2005).

KSÖ'nin Yapı Geçerliliği

KSÖ'nin yapısını belirlemek amacı ile faktör analizi çalışması yapılmıştır. Bunun için deneme grubundan elde edilen puanlara temel bileşenler analizi (principal component analysis) uygulanmıştır. Kaiser Normalleştirme Ölçütüne göre faktör yük değerleri 1'i aşan, 7 faktör elde edilmiştir. Bu faktörlerde yer alan maddelerin faktör yük değerleri incelendiğinde 8 maddenin yük değerinin .30'un altında kaldığı görülmektedir. Bu nedenle söz konusu maddeler ölçekten çıkarılarak analiz 20 madde üzerinden yeniden yapılmıştır. (Bogenç, 2005).

Ölçekte yer alan 20 maddenin 1. faktörde toplandığı, tüm maddelerin faktör yük değerlerinin .30'un üzerinde olup, toplam varyansın %36.3' ünü açıkladığı görülmektedir. Bu durum ölçeğin tek boyutlu olduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Temel bileşenler analizinden sonra KSÖ'ni oluşturan maddelerin madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Tüm analizler sonucunda 20 maddenin madde-toplam korelasyonlarının 2. madde dışında .30'dan büyük olduğu belirlenmiştir. Madde-toplam korelasyonu .29 olan 2. maddenin uzman görüşüne de başvurularak, ölçeğe alınmasına karar verilmiştir. (Bogenç, 2005).

KSÖ'nin Ayırtedici Geçerlik Çalışması

KSÖ'nin farklı özelliklere sahip örneklem gruplarını ayırt edip etmediğini saptamak için kendine saygısı düşük olduğu bilinen bir grup ile

normal bir gruba uygulanarak karşılaştırılması gerekmektedir.. Bu nedenle öncelikle kendine saygısı düşük olan grubun belirlenmesi için ilgili yayınlar incelenmiştir. İncelenen yayınlar genel olarak değerlendirildiğinde, kendine saygı düzeyinin düşüklüğünün psikiyatrik bir hastalık ve depresyonun bir belirtisi olduğu görülmektedir. (Bogenç, 2005).

İncelenen yayınlar doğrultusunda, ölçeğin ayırt edici geçerlilik çalışmasını yapmak amacı ile Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı, ergen Bölümüne başvuran ve depresif belirtiler gösteren grupla karşılaştırmak üzere Ankara Mimar Kemal Lisesi, Ankara Mamak İlköğretim Okulu ve Lisesinde öğrenim gören ve aynı yaş grubunda olan 85 öğrenci belirlenmiştir. Normal grubu oluşturan öğrencilerin seçiminde öğretmen görüşüne başvurularak, sorunlu olan öğrenciler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. KSÖ depresif belirti gösteren gruba bireysel olarak, normal gruptaki öğrencilere ise grup halinde uygulanmıştır. (Bogenç, 2005).

Depresif belirti gösteren ve normal grubun cinsiyete göre dağılımına baktığımızda depresif belirti gösteren grupla, normal grubun bu değişkenler açısından hemen hemen birbirine eşit olduğu görülmektedir. Depresif belirti gösteren ve normal grubun yaş ortalamaları arasında fark olup olmadığı da t testi ile incelenmiş ve ortalamalar arasında farkın anlamlı olmadığı belirlenmiştir. ($t= 1.52$; $p>.05$). Bu bulgu, her iki grubun yaş değişkeni açısından da benzer olduğunu göstermektedir. (Bogenç, 2005).

Kendine Saygı Ölçeğinin Güvenirliğine İlişkin Yapılan Çalışmalar

KSÖ'nin güvenirliliği içtutarlılık ve kararlılık katsayıları incelenerek belirlenmiştir.

İçtutarlılık

KSÖ'nin içtutarlılığı Cronbach Alpha katsayısı hesaplanarak bulunmuştur. Yapılan hesaplama sonucunda ölçeğin alfa=.81 olarak belirlenmiştir. Bu değer ölçeğin oldukça yüksek bir içtutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. (Bogenç, 2005).

Kararlılık

KSÖ'nin kararlı bir ölçme yapıp yapmadığı "Testin Tekrarı Yöntemi" ile belirlenmiştir. Bunun için 70 kişilik bir öğrenci grubuna test 15 gün ara ile iki kez uygulanmıştır. Bu iki uygulama arasındaki $r=.84$ bulunmuştur. Gurney (1988) kendine saygıyı ölçen araçların test – tekrar test güvenilirliğinin .80 olmasını yeterli bulmaktadır. Bu anlamda KSÖ'nin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. (Bogenç, 2005).

3.3. 2. Mesleki Olgunluk Ölçeği (MOÖ)

Mesleki Olgunluk Ölçeği Yıldız Kuzgun ve Feride Bacanlı (2005)

tarafından geliştirilmiştir. MOÖ 40 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden 19'u mesleki olgunlukla ilgili istendik yöndeki tutum ve davranışları yansıtmaktadır. Ölçekteki diğer 21 madde ise mesleki olgunlukla ilgili istenmedik yöndeki tutum ve davranışları yansıtmaktadır.

MOÖ'ndeki istendik yöndeki maddeler 1, 2, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 30, 31, 32, 35 ve 36. maddelerdir. Bu maddelere verilen yanıtlar; A=1, B=2, C=3, D=4, E=5 sayısal değerleri ile puanlanır.

MOÖ'ndeki istenmedik yöndeki maddeler ise 3, 4, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 37, 38, 39 ve 40. maddelerdir. Bu maddelere verilen yanıtlar ise; A=5, B=4, C=3, D=2, E=1 sayısal değerleri ile puanlanır.

MOÖ'ndeki istendik ve istenmedik yöndeki puanların toplamı ölçekten alınan ham puanı belirler. Ölçeğin uygulandığı kişilerin, kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeylerine ulaşabilmeleri için ham puanın 50. yüzdeliğe karşılık gelen 143 kritik puanı almış olmaları gerekir. 143 puanın altında olanlar kendilerinden beklenen mesleki olgunluğa ulaşamamışlardır. Ham puanı 143-155 arasında olanlar kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmışlardır. Ancak daha isabetli bir meslek seçimi yapabilmeleri için bu öğrencilerin de mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeye ihtiyaçları vardır.

MOÖ'den alınan puanlar yorumlanırken şu hususlara dikkat edilir:

1. Ham puanları, 50. yüzdeliğe karşılık gelen 143 puandan aşağı

olanlar; kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşamamış yani mesleki olgunluk düzeyi düşük öğrencilerdir. Bu kişilerin isabetli meslek seçimi yapabilmeleri için mutlaka mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeleri gerekir.

2. Ham puanları, 50.-75. yüzdeliğe karşılık gelen (143-155) puanlar arası olanlar; kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeylerine ulaşmış öğrencilerdir. Ancak bu öğrencilerin de daha isabetli meslek seçimi yapabilmeleri için mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeye ihtiyaçları vardır.

3. Ham puanları, 75. yüzdeliğe karşılık gelen (155) puanından yukarı olanlar; kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmış öğrencilerdir. Mesleki olgunluk düzeyinin yükselmesi isabetli meslek seçimi ile doğru orantılıdır. (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

MOÖ'nin Güvenirliği

MOÖ'nin güvenirliği iç tutarlılık ve kararlılık yönünden araştırılmıştır.

İç Tutarlılık Düzeyi

MOÖ'nin iç tutarlılık düzeyini belirlemek için MOÖ'nden lise 3. sınıftaki 100 öğrencinin aldığı puanlar üzerinden hesaplanan Cronbach'ın alpha katsayı . 89 bulunmuştur. Dolayısıyla bu değer bu tür ölçeklerin sahip olması gereken . 80 güvenirlilik katsayısından yüksek olduğu için MOÖ'nin güvenirliği için bulunan bu iç tutarlık katsayısının yeterli olduğu söylenebilir. (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

Kararlılık Düzeyi

MOÖ'nin kararlı bir ölçme aracı olup olmadığı "Testin Tekrarı" yöntemi ile belirlenmiştir. Bunun için, ölçeğin deneme uygulamasının yapıldığı 50 öğrenciye beş hafta sonra ölçek tekrar uygulanmıştır. İki uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı $(r) = .82$ bulunmuştur. Elde edilen bu korelasyon katsayısı da MOÖ'nin ölçmek istediği değişkeni ölçmede oldukça kararlı olduğunu göstermektedir. (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

MOÖ'nin Geçerliği

MOÖ'nin geçerliği Şu yöntemlerle sınanmıŐtır:

- a) Mesleki olgunluğun akademik yetenekle ilişkisi
- b) Mesleki olgunluğun sınıf düzeyi / yaş ile ilişkisi
- c) MOÖ'nin sosyal beğenirlik ile ilişkisi

a) Mesleki olgunluğun akademik yetenekle ilişkisi

MOÖ'nin geçerliğini belirlemek işin, öğrencilerin MOÖ puanları ile zekanın bir göstergesi olan akademik yetenekleri arasındaki ilişki iki yöntemle araştırılmıştır.

1. Ülkemizde, genellikle akademik yetenek düzeyi yüksek öğrencilerin lisede matematik alanını, daha düşük olanların ise edebiyat alanını tercih ettikleri görüşü yaygındır. Bu görüşlere dayanılarak akademik yetenek düzeyi yüksek ve düşük olarak bilinen öğrencilerin MOÖ'nden aldıkları puanların karşılaştırılmasının mesleki olgunluk ile akademik yetenek arasındaki ilişkiye ışık tutacağı beklenmiŐtir. Bu beklenti ile lise 3. sınıf matematik ve edebiyat alanındaki öğrencilerin MOÖ puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Lise 3. sınıf matematik alanındaki öğrencilerin MOÖ puan ortalamaları ($x = 164$; $ss = 20.206$) edebiyat alanındaki öğrencilerin ortalamalarından ($x = 153.320$; $ss = 18.977$) daha yüksek ve aradaki farkın $t = 2.93$; $p \leq .01$ düzeyinde anlamlı olduğu görölmektedir. Bu sonuca göre, matematik alanındaki öğrencilerin MOÖ'den aldıkları puanların edebiyat alanındaki öğrencilerin MOÖ'den aldıkları puanlardan yüksek olduğu, bir başka ifadeyle akademik yeteneği yüksek öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin de yüksek olduğu söylenebilir.

2. Lise 3. sınıf öğrencilerinin MOÖ'den ve ÖSS'den aldıkları puanlar arasındaki ilişkinin mesleki olgunluk ile akademik yetenek arasındaki ilişkiye ışık tutacağı beklenmiŐtir. Lise 3. sınıf edebiyat alanından ve matematik alanından 50Őer olmak üzere toplam 100 öğrencinin MOÖ puanları ile ÖSS puanları arasındaki korelasyon katsayısı hesaplanmış $r = .39$ bulunmuştur. Bu değer $p < .01$ düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bu sonuç da öğrencilerin MOÖ

puanları ile ÖSS puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunduğunu, bir başka ifade ile MOÖ'den alınan puanların akademik yetenekle ilişkili olduğunu göstermektedir. (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

b) Mesleki olgunluğun sınıf düzeyi / yaş ile ilişkisi

Öğrencilerin MOÖ puanlarının sınıf düzeyinden etkilenme derecesi iki yöntemle araştırılmıştır.

1. Öğrencilerin sınıf düzeyleri yükseldikçe mesleki olgunluk düzeylerinin de artacağı yolundaki beklenti ile farklı sınıf düzeylerindeki (1. ve 3. sınıflardaki) lise öğrencilerinin puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Lise 3. sınıftaki öğrencilerin MOÖ puan ortalamalarının ($x = 155.91$; $ss = 20.17$) lise 1. sınıftaki öğrencilerinkinden ($x = 152.27$; $ss = 16.16$) daha yüksek olduğu ancak aralarındaki farkın ($t = 1.33$; $p > .05$) anlamlılık düzeyine ulaşamadığı görülmektedir. Bu bulgu beklentilerimizi karşılamaktadır. Lise 1. ve 3. sınıf öğrencilerinin MOÖ puanları arasında anlamlı düzeyde bir farkın çıkmaması ders, alan ve meslek seçme deneyimi geçirmiş olmanın mesleki olgunluk üzerinde sınıf düzeyinden daha etkili olduğunu göstermektedir.

2. MOÖ puanlarının sınıf düzeyi yada yaştan etkilenme derecesinin sınındığı bu yöntemde ise farklı sınıf düzeyi ve gelişim basamaklarındaki (ilköğretim 8. ve lise 3. sınıftaki) öğrencilerin MOÖ puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Lise 3. sınıf öğrencilerinin MOÖ puan ortalamaları ($x = 163.12$; $ss = 20.53$), ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin puan ortalamaları ($x = 150.34$; $ss = 14.06$)'ndan daha büyük ve aradaki farkın $t = 3.63$; $p < 001$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgu sınıf düzeyi yükseldikçe MOÖ'den alınan puanların yükseldiğini göstermektedir. (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

c) MOÖ'nin sosyal beğenirlik ile ilişkisi

MOÖ gibi kişinin kendisine ilişkin tutum ve davranışlarını yansıttığı ölçme araçlarının genellikle sosyal beğenirlik faktörünün etkisine açık olduğu bilinmektedir. Bu durumda aracın geçerliliğini düşürmektedir. Bu nedenle MOÖ geliştirilirken maddelerin sosyal beğenirlik faktöründen arınık olmasına

özen gösterilmiş kişinin kendini olduğundan farklı göstermesine yol açacak ifadelerden kaçınılmıştır.

MOÖ'nin sosyal beğenirlik faktöründen etkilenip etkilenmediğini ortaya çıkarmak için Sosyal Beğenirlik Ölçeği (SBÖ), lise 3. sınıftaki 50 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrencilerin MOÖ puanları ile SBÖ puanları arasındaki ilişki katsayısı $r = .01$ bulunmuştur. Bu değer anlamlı düzeye ulaşamamıştır. Bu sonuç, MOÖ'nin maddelerinin sosyal beğenirlik faktöründen etkilenmediğini, elde edilen puanların kişilerin mesleki olgunluk düzeylerini gerçeğe yakın bir biçimde yansıttığının işareti sayılabilir. (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

3. 4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama araçları olan Kendine Saygı Ölçeği ve Mesleki Olgunluk Ölçeğinin araştırmaya katılan katılımcılara uygulanabilmesi için gerekli olan izin Prof. Dr. Yıldız Kuzgun'dan alınmıştır. Veri toplama araçlarının belirlenen liselerde uygulanabilmesi konusunda gerekli olan izinler için Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvuruda bulunulmuştur. Gerekli olan izinler alındıktan sonra veri toplama süreci başlatılmıştır.

Araştırmada kendine saygı ölçeği ve mesleki olgunluk ölçeği her okuldaki farklı sınıf düzeylerinde toplam 647 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulamalar okullardaki psikolojik danışmanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulama süresi olarak 40 dakika verilmiştir. Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın amacı, sonuçları, sonuçların nasıl ve nerede kullanılacağı hakkında bilgi verilmiştir.

Ölçeğin uygulanmasında öğrencilere bir yönergeyle çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve okurken yaptıklarıyla ilgili olan maddelerin herhangi bir doğru cevabı olmadığı belirtilerek öğrencilerden maddeleri samimi olarak kendilerine en uygun olan seçeneklerden birini işaretleyerek derecelendirmeleri istenmiştir.

Uygulamalardan sonra öğrencilerin veri toplama araçlarına verdiği cevaplar incelenmiş ve bütün öğrencilerin yönergelere uygun olarak kendilerine verilen ölçekleri işaretledikleri tespit edilmiştir.

3. 4. 1. Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerinin analizinde Frekans, Yüzde, Aritmetik Ortalama, T- Testi, Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-way Anova) ve Çok Faktörlü Varyans Analizi (Multivariate Anova-Manova) istatistik işlemlerinden yararlanılmıştır.

Katılımcıların kendine saygı düzeylerinin ve mesleki olgunluk düzeylerinin belirlenmesi için yüzde, frekans; bu puanların cinsiyete, sınıf düzeyine ve okul türüne göre değişip değişmediğini test etmek için t-testi ile tek faktörlü varyans analizi yapılmıştır. İki'den fazla grup olduğu için farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD Çoklu Karşılaştırma Testi yapılmıştır. Öğrencilerin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunlukları arasındaki ilişkinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenim gördükleri okul türüne göre farklılıkları test edilirken de çok faktörlü varyans analizi sonuçlarına bakılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu kısmında, araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen verilerin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca bu analiz sonuçlarına ilişkin yorumlamalar yapılmış ve araştırma açısından önemi vurgulanmıştır. Bu kısımda yer alan bulgular, araştırmanın temel ve alt amaçları paralelinde ve aynı taksonomiyle incelenmiştir.

1. Lise Öğrencilerinin Kendine Saygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yapılan araştırma doğrultusunda elde edilen veriler öncelikle lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri bağımlı değişkeni çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağımlı değişkene ait cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenim gördükleri okul türü olarak üç adet bağımsız değişken vardır. Bu değişkenlere ait veriler analiz edilirken **bağımsız örneklem için t-testi** ve **bağımsız örneklem için tek-faktörlü varyans analizi** (One-way ANOVA) çözümlene yöntemleri kullanılmıştır.

a. Öğrencilerin Cinsiyeti Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri cinsiyete göre anlamlı (önemli) bir farklılık gösteriyor mu?

Tablo 1: Kendine saygı düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırması

Cinsiyet	N	Ort. (x)	s.s.	s.d.	t	p
Erkek	275	79,14	11,563	645	1,209	,891
Kız	372	78,06	10,936			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri cinsiyete göre farklılıkları analiz edilirken **bağımsız örneklem için t-testi** kullanılmıştır. Tablo 1 incelendiğinde, öğrencileri cinsiyet değişkenine göre karşılaştırdığımızda, %95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda bağımsız ölçümler için t-testi sonucu olarak p anlamlılık derecesi 0,891 olarak hesaplanmıştır. Başka bir deyişle, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı (önemli) bir farklılık yoktur.

Ayrıca elde edilen verilerde, erkek öğrencilerin kendine saygı düzeyi puanlarının ortalaması 79,14 ve standart sapması 11,563 ve aynı test uygulanan kız öğrencilerin kendine saygı düzeyi puanlarının ortalaması ise 78,06 ve standart sapması 10,936 olarak hesaplanmıştır. Ortalama puanlar arasındaki fark oldukça küçük olmasına karşın erkek öğrenciler lehinde bir eğilim göstermektedir.

b. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri sınıf düzeylerine göre anlamlı (önemli) bir farklılık gösteriyor mu?

Tablo 2: Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait İstatistikler

Sınıf Düzeyleri	N	\bar{X}	s.s
10. Sınıf	200	77,89	11,711
11. Sınıf	218	77,84	10,950
12. Sınıf	229	79,72	10,958
Toplam	647	78,52	11,212

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri sınıf düzeylerine (10. Sınıf, 11. Sınıf, 12. Sınıf) göre karşılaştırılmasından elde edilen Tablo 2'deki bazı istatistiklere göre; 10. sınıf öğrencilerinin sayısı 200 ve bu öğrencilerin ilgili ölçeğe ait ortalamaları ise 77,89 olarak tespit edilmiştir. 11. sınıf öğrencilerinin sayısı 218 ve bu öğrencilerin ortalamaları ise 77,84 olarak hesaplanmış ve bununla birlikte 12. sınıf öğrencilerinin sayısı 229 ve bu öğrencilerin ortalamaları ise 79,72 olarak bulunmuştur.

Tablo 3: Bağımsız Örneklemeler için Tek-Faktörlü Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	s.d	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2	512,705	256,352		
Grupiçi	644	80692,720	125,299	2,046	,130
Toplam	646	81205,425			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Tablo 3'de farklı sınıf düzeylerinde olan öğrenciler arası farkların tespiti için yapılan **tek-faktörlü varyans analizi** (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri sınıf düzeylerine göre anlamlı (önemli) bir farklılığın olmadığı gözlemlenmektedir ($F=2,046$; $p=0,130$). Diğer bir anlatımla, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerini buldukları sınıf düzeyleri etkilememektedir.

c. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı (önemli) bir farklılık gösteriyor mu?

Tablo 4: Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Faktörüne Ait İstatistikler

Okul Türleri	N	\bar{X}	s.s
Anadolu Lisesi	192	76,70	11,989
Genel Lise	237	80,88	10,260
Meslek Lisesi	218	77,56	11,103
Toplam	647	78,52	11,212

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri öğrenim gördükleri okul türlerine (Anadolu Lisesi, Genel Lise, Meslek Lisesi) göre karşılaştırılmasından elde edilen Tablo 4'teki bazı istatistiklere göre; Anadolu lisesi öğrencilerinin sayısı 192 ve bu öğrencilerin ilgili ölçeğe ait ortalamaları ise 76,70 olarak tespit edilmiştir. Genel lise öğrencilerinin sayısı 237 ve bu öğrencilerin ortalamaları ise 80,88 olarak hesaplanmış ve bununla birlikte meslek lisesi öğrencilerinin sayısı 218 ve bu öğrencilerin ortalamaları ise 77,56 olarak bulunmuştur.

Tablo 5: Bağımsız Örneklemeler için Tek-Faktörlü Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	s.d	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2	2156,930	1078,465		
Grupiçi	644	79048,495	122,746	8,786	,000*
Toplam	646	81205,425			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Tablo 5'de farklı okul türlerinde öğrenim gören öğrenciler arası farkların tespiti için yapılan **tek-faktörlü varyans analizi** (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı (önemli) bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=8,786$; $p=0,000$). Diğer bir anlatımla, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerini öğrenim gördükleri okul türleri etkilemektedir.

Tablo 6: Çoklu Karşılaştırma (Tukey HSD Testi) Sonuçları

Okul Türleri	Anadolu Lisesi	Genel Lise	Meslek Lisesi
Anadolu Lisesi	-	,000*	,715
Genel Lise	,000*	-	,004*
Meslek Lisesi	,715	,004*	-

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Farklılık hangi ikili grup arasında gerçekleştiğini test eden çoklu karşılaştırma testi olan Tukey HSD testi uygulanmıştır. Tek faktörlü varyans analizi sonucunda olduğu gibi ilgili gruplar arasında Tukey testi sonuçlarına göre farklar gözlenmiştir (Tablo 6). Bu farkların, Anadolu Lisesi-Genel Lise ($p=0,000$) ve Genel Lise-Meslek Lisesi ($p=0,004$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türüne göre Kendine Saygı Ölçeği'nden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları; Genel Liselerde 80.88, Anadolu Liselerinde 76.70, Meslek Liselerinde ise 77.56 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre öğrencilerin kendine saygı düzeylerinde Genel Liseler lehine anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir.

2. Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırma verilerinden bir diğeri olan lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri, bu bağımlı değişkene ait cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenim gördükleri okul türü olarak üç adet bağımsız değişken açısından analiz edilmiştir. Bu değişkenlere ait veriler analiz edilirken **bağımsız örneklem için t-testi** ve **bağımsız örneklem için tek-faktörlü varyans analizi** çözümlene yöntemleri kullanılmıştır.

a. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri cinsiyete göre anlamlı (önemli) bir farklılık gösteriyor mu?

Tablo 7: Mesleki olgunluk düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırması

Cinsiyet	N	Ort. (x)	s.s.	s.d.	t	p
Erkek	275	140,67	21,760	645	2,021	,044*
Kız	372	144,22	22,371			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri cinsiyete göre farklılıkları analiz edilirken **bağımsız örneklem için t-testi** kullanılmıştır. Tablo 7 incelendiğinde, öğrencileri cinsiyet değişkenine göre karşılaştırdığımızda, %95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda bağımsız ölçümler için t-testi sonucu olarak p anlamlılık derecesi 0,044 olarak bulunmuştur. Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı (önemli) bir farklılık hesaplanmıştır. Başka bir deyişle, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerine öğrencilerin cinsiyetleri etkilemektedir.

Elde edilen verilerde, erkek öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyi puanlarının ortalaması 140,67 ve standart sapması 21,760 ve aynı test uygulanan kız öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyi puanlarının ortalaması ise 144,22 ve standart sapması 22,371 olarak bulunmuştur. Ortalama puanlar arasındaki fark oldukça küçük olmasına karşın kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık gözlenmiştir.

b. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri sınıf düzeylerine göre anlamlı (önemli) bir farklılık gösteriyor mu?

Tablo 8: Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait İstatistikler

Sınıf Düzeyleri	N	\bar{X}	s.s
10. Sınıf	200	144,80	19,801
11. Sınıf	218	141,65	22,765
12. Sınıf	229	141,90	23,475
Toplam	647	142,71	22,166

Lise öğrencilerinin kendine mesleki olgunluk sınıf düzeylerine (10. Sınıf, 11. Sınıf, 12. Sınıf) göre karşılaştırılmasından elde edilen Tablo 8'deki bazı istatistiklere göre; 10. sınıf öğrencilerinin sayısı 200 ve bu öğrencilerin ilgili ölçeğe ait ortalamaları ise 144,80 olarak tespit edilmiştir. 11. sınıf öğrencilerinin sayısı 218 ve bu öğrencilerin ortalamaları ise 141,65 olarak hesaplanmış ve bununla birlikte 12. sınıf öğrencilerinin sayısı 229 ve bu öğrencilerin ortalamaları ise 141,90 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeylerine ulaşabilmeleri için Mesleki Olgunluk Ölçeği'nden 143 kritik puanı almış olmaları gerekmektedir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinde 10.sınıf öğrencileri lehine anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir.

Tablo 9: Bağımsız Örneklemeler için Tek-Faktörlü Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	s.d	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2	1268,334	634,167		
Grupiçi	644	316134,195	490,892	1,292	,275
Toplam	646	317402,529			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Tablo 9'da farklı sınıf düzeylerinde olan öğrenciler arası farkların tespiti için yapılan **tek-faktörlü varyans analizi** (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri sınıf düzeylerine göre anlamlı (önemli) bir farklılığın olmadığı gözlemlenmektedir ($F=1,292$; $p=0,275$). Diğer bir anlatımla, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini buldukları sınıf düzeyleri etkilememektedir.

c. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri okul türüne göre anlamlı (önemli) bir farklılık gösteriyor mu?

Tablo 10: Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Faktörüne Ait İstatistikler

Okul Türleri	N	\bar{X}	s.s
Anadolu Lisesi	192	137,93	21,931
Genel Lise	237	148,04	22,892
Meslek Lisesi	218	141,14	20,389
Toplam	647	142,71	22,166

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri öğrenim gördükleri okul türlerine (Anadolu Lisesi, Genel Lise, Meslek Lisesi) göre karşılaştırılmasından elde edilen Tablo 10'daki bazı istatistiklere göre; Anadolu lisesi öğrencilerinin sayısı 192 ve bu öğrencilerin ilgili ölçeğe ait ortalamaları ise 137,93 olarak tespit edilmiştir. Genel Lise öğrencilerinin sayısı 237 ve bu öğrencilerin ortalamaları ise 148,04 olarak hesaplanmış ve bununla birlikte meslek lisesi öğrencilerinin sayısı 218 ve bu öğrencilerin ortalamaları ise 141,14 olarak bulunmuştur.

Tablo 11: Bağımsız Örneklemeler için Tek-Faktörlü Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	s.d	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2	11659,020	5829,510		
Grupiçi	644	305743,509	474,757	12,279	,000*
Toplam	646	317402,529			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Tablo 11'de farklı okul türlerinde öğrenim gören öğrenciler arası farkların tespiti için yapılan **tek-faktörlü varyans analizi** (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı (önemli) bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=12,279$; $p=0,000$). Diğer bir anlatımla,

lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini öğrenim gördükleri okul türleri etkilemekte ve Genel Lise lehine anlamlı bir farklılığın olduğu gözlenmiştir.

Tablo 12: Çoklu Karşılaştırma (Tukey HSD Testi) Sonuçları

Okul Türleri	Anadolu Lisesi	Genel Lise	Meslek Lisesi
Anadolu Lisesi	-	,000*	,297
Genel Lise	,000*	-	,002*
Meslek Lisesi	,297	,002*	-

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Farklılık hangi ikili grup arasında gerçekleştiğini test eden çoklu karşılaştırma testi olan Tukey HSD testi uygulanmıştır. Tek faktörlü varyans analizi sonucunda olduğu gibi ilgili gruplar arasında Tukey testi sonuçlarına göre bir takım farklar gözlenmiştir (Tablo 12). Bu ikili farkların, Anadolu Lisesi-Genel Lise ($p=0,000$) ve Genel Lise-Meslek Lisesi ($p=0,002$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Ölçeği'nden aldıkları puanlar Anadolu Liselerinde 137.93, Genel Liselerde 148.04 ve Meslek Liselerinde 141.71 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinde Genel Liseler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

3. Lise Öğrencilerinin Kendine Saygı Düzeyleri ile Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Bu bölümde, lise öğrencilerinin kendilerine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin; cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenim gördükleri türüne göre farklılıkları test edilmiştir. Bu analiz işlemleri, **çok-faktörlü varyans analizi** (Multivariate ANOVA-MANOVA) yöntemi ile yapılmıştır.

a. Öğrencilerin Cinsiyeti Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişki cinsiyet faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Tablo 13: Öğrencilerin Kendine Saygı Düzeyleri ile Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Cinsiyeti Faktörüne Ait İstatistikler

	Cinsiyet	\bar{X}	s.s	N
Kendine Saygı Düzeyi	Erkek	79,14	11,563	275
	Kız	78,06	10,939	372
	Toplam	78,52	11,212	647
Mesleki Olgunluk Düzeyi	Erkek	140,67	21,760	275
	Kız	144,22	22,371	372
	Toplam	142,71	22,166	647

Tablo 13'deki ortalamalar incelendiğinde, kendine saygı düzeyi ortalamaları erkek öğrencilerde 79,14 iken, aynı test uygulanan kız öğrencilerde ise 78,06 olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin kendine saygı düzeylerine karşılık mesleki olgunluk düzeylerine bakıldığında, erkek öğrencilerin ortalaması 140,67 hesaplanırken, kız öğrencilerin ortalaması 144,22 olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Kendine Saygı ve Mesleki Olgunluk Puanlarının Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	n	\bar{X}	s	sd	F	p
Kendine Saygı Puanı	Erkek	275	79.14	11.563	1-645	1.461	.227
	Kız	372	78.06	10.939			
Mesleki Olgunluk Puanı	Erkek	275	140.67	21.760	1-645	4.084	.044*
	Kız	372	144.22	22.371			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0.05$

İlgili verilerin çok faktörlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin cinsiyet faktörüne göre anlamlılığı test edildiğinde, cinsiyete göre anlamlı (önemli) bir fark gösterdiği görülmektedir ($p < 0,05$).

Diğer bir anlatım ile öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkiyi, öğrencilerin cinsiyetleri etkilemektedir. Öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkide, öğrencilerin cinsiyetlerine göre kızlar lehine anlamlı bir farklılık gözlenmiştir.

b. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişki sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Tablo 15: Öğrencilerin Kendine Saygı Düzeyleri ile Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Sınıf Düzeyi Faktörüne Ait İstatistikler

	Sınıf Düzeyi	\bar{X}	s.s	N
Kendine Saygı Düzeyi	10. Sınıf	77,89	11,711	200
	11. Sınıf	77,84	10,950	218
	12. Sınıf	79,72	10,958	229
	Toplam	78,52	11,212	647
Mesleki Olgunluk Düzeyi	10. Sınıf	144,80	19,801	200
	11. Sınıf	141,65	22,765	218
	12. Sınıf	141,90	23,475	229
	Toplam	142,71	22,166	647

Tablo 15'deki ortalamalar incelendiğinde, kendine saygı düzeyi ortalamaları öğrencilerinde 77,89 iken, aynı test uygulanan 11. sınıf öğrencilerinde 77,84 ve 12. sınıf öğrencilerinde 79,72 olarak tespit edilmiştir.

Öğrencilerin kendine saygı düzeylerine karşılık mesleki olgunluk düzeylerine bakıldığında, 10. sınıf öğrencilerinin ortalaması 144,80 hesaplanırken, 11. sınıf öğrencilerinin 141,65 ve 12. sınıf öğrencilerinin ise 141,90 olduğu görülmektedir.

Buradan en yüksek kendine saygı düzeyi 12. sınıflara ve en yüksek mesleki olgunluk düzey ortalamalarının 10. sınıf öğrencilerine ve buna karşılık en düşük kendine saygı ve mesleki olgunluk düzey ortalamalarının ise 11. sınıf öğrencilerine ait olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tablo 16: Kendine Saygı ve Mesleki Olgunluk Puanlarının Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları

Bağımlı Değişken	Sınıf Düzeyi	n	\bar{X}	s	sd	F	p
Kendine Saygı Puanı	10.Sınıf	200	77.89	11.711	2-645	2.046	.130
	11.Sınıf	218	77.84	10.950			
	12.Sınıf	229	79.72	10.958			
Mesleki Olgunluk Puanı	10.Sınıf	200	144.80	19.801	2-645	1.292	.275
	11.Sınıf	218	141.65	23.475			
	12.Sınıf	229	141.90	22.166			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0.05$

İlgili verilerin çok faktörlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin sınıf düzeylerine göre anlamlılığı test edildiğinde, sınıf düzeylerine göre anlamlı (önemli) bir fark göstermediği görülmektedir ($p > 0,05$). Diğer bir anlatım ile öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkiyi, öğrencilerin sınıf düzeyi etkilememektedir.

c. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Faktörüne Ait Bulgular

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişki öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Tablo 17: Öğrencilerin Kendine Saygı Düzeyleri ile Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Okul Türü Faktörüne Ait İstatistikler

	Okul Türü	\bar{X}	s.s	N
Kendine Saygı Düzeyi	Anadolu Lisesi	76,70	11,989	192
	Genel Lise	80,88	10,260	237
	Meslek Lisesi	77,56	11,103	218
	Toplam	78,52	11,212	647
Mesleki Olgunluk Düzeyi	Anadolu Lisesi	137,93	21,931	192
	Genel Lise	148,04	22,892	237
	Meslek Lisesi	141,14	20,389	218
	Toplam	142,71	22,166	647

Tablo 17'deki ortalamalar incelendiğinde, kendine saygı düzeyi ortalamaları Anadolu Lisesi öğrencilerinde 76,70 iken, aynı test uygulanan Genel Lise öğrencilerinde 80,88 ve Meslek Lisesi öğrencilerinde 77,56 olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin kendine saygı düzeylerine karşılık mesleki olgunluk düzeylerine bakıldığında, Anadolu Lisesi öğrencilerinin ortalaması 137,93 bulunmuştur. Genel Lise öğrencilerinin 148,04 ve Meslek Lisesi öğrencilerinin ise 141,14 olduğu görülmektedir.

Buradan en yüksek kendine saygı ve mesleki olgunluk düzey ortalamalarının Genel Lise öğrencilerine ve buna karşılık en düşük kendine saygı ve mesleki olgunluk düzey ortalamalarının ise Anadolu Lisesi öğrencilerine ait olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tablo 18: Kendine Saygı ve Mesleki Olgunluk Puanlarının Öğrencilerin Okul Türüne Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları

Bağımlı Değişken	Okul Türü	n	\bar{X}	s	sd	F	p
Kendine Saygı Puanı	Anadolu Lisesi	192	76.70	11.989	2-644	8.786	.000*
	Genel Lise	237	80.88	10.260			
	Meslek Lisesi	218	77.56	11.103			
Mesleki Olgunluk Puanı	Anadolu Lisesi	192	137.93	21.931	2-644	12.279	.000*
	Genel Lise	237	148.04	22.892			
	Meslek Lisesi	218	141.14	20.389			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0.05$

İlgili verilerin çok faktörlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlılığı test edildiğinde, okul türüne göre anlamlı (önemli) bir fark gösterdiği görülmektedir ($p < 0,05$). Diğer bir anlatım ile öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkiyi, öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türleri etkilemektedir. Öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkide, öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türlerine göre Genel Lise lehine anlamlı bir farklılık gözlenmiştir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

5. 1. Sonuçlar

Araştırma sonunda ulaşılan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Araştırmaya katılan öğrencilerin kendine saygı düzeyi ile ilgili ortalamalarına bakıldığında yeterli olmadığı gözlenmektedir.

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ortalama puanlar arasındaki fark oldukça küçük olmasına karşın erkek öğrenciler lehinde bir eğilim göstermektedir. Ancak alınabilecek en yüksek puanın 100 olduğu düşünülduğünde her iki cinsiyet açısından elde edilen puanların yüksek olmadığı söylenebilir.

Güngör'de (1989) lise öğrencilerinin özsaygı düzeylerini etkileyen etmenleri incelediği araştırmasında, kız ve erkeklerin özsaygı düzeyleri arasında önemli bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir.

Öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri açısından bakıldığında, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir. Diğer bir anlatımla, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerini buldukları sınıf düzeyleri etkilememektedir.

Öğrenim gördükleri okul türü açısından bakıldığında, lise öğrencilerinin kendine saygı düzeylerinin öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Genel liselerde öğrenim gören öğrencilerin kendine saygı düzeylerinin, meslek liselerinde ve anadolu liselerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Erol (2000) yapmış olduğu çalışmada, endüstri meslek lisesi öğrencilerinin özsaygı düzeylerinin resmi liseye devam eden öğrencilere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur (Çiğdemoğlu, 2006).

Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Bir başka deyişle, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini öğrencilerin cinsiyetleri etkilemektedir. Elde edilen verilere göre ortalama puanlar arasındaki fark küçük olmasına karşın kız öğrenciler lehinde bir eğilim olduğu gözlenmektedir.

Bayındır da (1999) yapmış olduğu araştırmada kızların mesleki olgunluk düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu saptamıştır (Akt. Oğuz, 2008).

Öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri açısından bakıldığında, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmektedir. Diğer bir anlatımla, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini buldukları sınıf düzeyleri etkilememektedir.

Keller (2004) yapmış olduğu araştırmada sınıf düzeyi yükseldikçe mesleki olgunluk düzeyinin de arttığını bulmuştur.

Yazar'ın (1997) yapmış olduğu araştırmada ise öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinde, lise üçüncü sınıf öğrencileri lehine anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna varmıştır (Akt. Oğuz, 2008).

Patton ve Creed'in (2001) yaptıkları araştırmanın bulguları mesleki olgunlukta gelişimsel farklılıkları göstermektedir. Buna göre yaş arttıkça öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyinin arttığı ortaya çıkmıştır (Akt. Oğuz, 2008).

Öğrenim gördükleri okul türü açısından bakıldığında, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer bir anlatımla, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini öğrenim gördükleri okul türleri etkilemektedir. Genel liselerde öğrenim gören öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin, meslek liselerinde ve anadolu liselerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Yazar (1997) yapmış olduğu araştırmada meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır (Akt. Oğuz, 2008).

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkide cinsiyete göre anlamlı bir fark gözlenmiştir. Diğer bir anlatım ile öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluk düzeyleri

arasındaki ilişkiyi öğrencilerin cinsiyetleri etkilemektedir. Erkek öğrencilerin kendine saygı düzeylerinin kız öğrencilere göre çok az da olsa yüksek olduğu gözlenirken buna karşın mesleki olgunluk düzeylerinin kız öğrencilere göre daha düşük olduğu gözlenmiştir.

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkide öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Diğer bir anlatım ile öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri etkilememektedir.

Lise öğrencilerinin kendine saygı düzeyleri ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkide öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Diğer bir anlatım ile öğrencilerin kendine saygı ve mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türleri etkilemektedir. Elde edilen verilere göre en yüksek kendine saygı ve mesleki olgunluk düzeyi ortalamalarının genel lise öğrencilerine ait olduğu gözlenmiştir. Buna karşılık en düşük kendine saygı ve mesleki olgunluk düzeyi ortalamalarının ise anadolu lisesi öğrencilerine ait olduğu sonucu elde edilmiştir.

5. 2. Öneriler

5. 2. 1. Araştırmanın Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre şu önerilerde bulunulabilir:

1. Ergenliği de içine alan ortaöğretim sürecinde gençlerin yaşadıkları olumsuz durumlara direnmeyi öğrenmeleri ve yüksek bir özsaygı geliştirebilmeleri için bireysel ve grupta psikolojik danışma çalışmalarına ağırlık verilmesinin yararlı olacağına inanılmaktadır.

2. Psikolojik danışmanların ve ebeveynlerin, öğrencilerin ihtiyaç duydukları sosyal desteğe yönelik çalışmalar yapmaları gençlerdeki düşük özsaygıyı azaltıcı etkiler yapabilir.

3. Öğretmenlerin ders işlerken, öğrencilere sorumluluk yüklerken ve geri bildirim verirken öğrencilerin kişilik özelliklerini dikkate almalarının çok önemli katkıları olacaktır.

4. Kendine saygı duyması istenen bir gencin kendini kabul edebilmesi için öncelikle ailenin çocuğu kabul edip onaylaması gerektiği vurgulanmalıdır. Dolayısıyla okullarda yürütülen rehberlik çalışmaları öğrencilerin ailelerini de kapsayacak şekilde düzenlenmelidir. Demokratik aile tutumunun gencin kendine güven kazanması ve yüksek özsaygı geliştirmesi açısından önemi vurgulanmalıdır.

5. Genel ortalamalar öğrencilerin yeterli mesleki tutum ve davranışları yerine getiremediklerini ortaya koymaktadır. Bu nedenle okul psikolojik danışmanlarının mesleki rehberliğe daha fazla ağırlık vermeleri ve öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin farkında olarak mesleki rehberlik ve danışma yapmaları yararlı olacaktır.

6. Mesleki rehberlik ve danışma çalışmaları, okul öncesi dönemden başlayarak, sistemli ve programlı bir şekilde yapılmalı, lise son sınıfa kadar her öğrenciye ulaştırılmalıdır.

7. Sağlıklı bir mesleki gelişimin sağlanması amacıyla okul içinde planlanan etkinliklerin yanında konuyla ilgili olan tüm kurum ve kuruluşlardan da destek alınması önerilebilir.

8. Okul programlarında seçmeli derslere daha fazla yer verilmeli, ders dışı etkinliklerin zenginleştirilmeli, öğrencilere kendilerini sınama olanağı verilmelidir.

5. 2. 2. Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırmacılar için de şu önerilerde bulunmak mümkündür.

1. Öğretmenlerin ve anne-babaların gençlerden başarı beklentilerinin kendine saygı düzeylerine etkisinin araştırılmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir.

2. Anne-baba tutumlarının gençlerin kişilik ve özsaygı gelişimi üzerindeki etkilerinin araştırılmasının bu konuya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Ailelerinin yanında kalan ve yurttta kalan öğrencilerin kendine saygı düzeyleri incelenebilir.

4. Ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkileri incelenebilir.

5. Meslek seçimine etki eden faktörlerin öğrencilerin mesleki olgunlukları üzerindeki etkisi araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, S. (2002). Öğretmen Yetiştirmede Mesleki Rehberliğin Yeri ve Önemi. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı: 155 -156.
- Akbıyık, Y. (1996). *Meslek Liselerine Devam Eden Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altuğ, D. (2004). *Çocukluktan Yaşlılığa Kendilik Değeri*. Ankara: Başkent Üniversitesi Yayınları.
- Avşaroğlu, S. (2007). *Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar Verme ve Stresle Başa Çıkma Stillerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Avşaroğlu S., Üre Ö. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar verme ve Stresle Başa Çıkma Stillerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 17, 85 -100.
- Aydın, S. (1998). *Eğitimde Uygulamalı Rehberlik*. (3.Baskı). Ankara: Barış Yayınevi.
- Aydın, B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. (2.Baskı). Ankara: Nobel Basımevi.
- Bacanlı, Feride. (1995). *Mesleki Grup Rehberliğinin Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bakırcioğlu, R. (1994). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. (4.Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

Balci, A. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. (7.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji*. (11.Baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Bogenç, A. (2005). Kendine Saygı Ölçeği. Kuzgun, Y. ve F. Bacanlı. (Editörler). *PDR'de Kullanılan Ölçekler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Can, G. (1986). *Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarım Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Can, G. (Editör). (2005). *Psikolojik Danışma Ve Rehberlik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Cevher F. N., Buluş M. (2007). Benlik Kavramı ve Benlik Saygısı. *Akademik Dizayn Dergisi*. Sayı: 2, 52- 64.

Çiğdemoğlu, S. (2006). *Lise I. Sınıf Öğrencilerinin Akran Baskısı, Özsaygı Ve Dışadönüklük Kişilik Özelliklerinin Okul Türlerine Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Cüceloğlu, D. (2002). *İnsan ve Davranışı*. (11.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çoban, A. (2005). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Yordayıcı Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 10, 39 -54.

Doğru N., Peker R. (2004). Özsaygı Geliştirme Programının Lise Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerine Etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*. Sayı: 2, 315 -328.

Doğru, N. (2007). *Özsaygı Geliştirme Programının Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerine Etkisi*. Erkan S. ve A. Kaya. (Editörler). (2007). *DeneySEL Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları – III. (1.Baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Durmuş, A. (2006). *Çocukta Öz Güven Gelişimi ve Karakter Eğitimi*. Ankara: Nesil Yayınları.

Eldeliklioğlu, J. (1999). Anne-Baba Tutumlarıyla Yapılan Bazı Araştırmalar. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 11, 285-290.

Erden M., Akman Y. (1997) *Eğitim Psikolojisi*. (4.Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Evren, M. (1999). *Mesleki Grup Rehberliğinin Cinsiyetleri Farklı İlköğretim İlköğretim Okulu Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluklarına, Mesleki Benlik Algılarına ve Mesleki Tercihlerine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Geçtan , E. (1984). *İnsan Olmak Varoluşun Bireysel ve Toplumsal Anlamı*. (1.Baskı). İstanbul: Adam Yayıncılık.

Güngör, A. (1989). *Lise öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gürüz D. ve A.Temel. (Editörler). (2005). *İletişime Yeni Yaklaşımlar*. (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Kasatura, İ. (1998). *Kişilik ve Özgüven*. (1.Baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kaya, A. (Editör). (2007). *Psikolojik Danışma Ve Rehberlik*. (4.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kepçeoğlu, M. (1990). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. (5.Baskı). Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Kılıçcı, Y. (1981). *Üniversite Öğrencilerinin Kendilerini Kabulünü Etkileyen Bazı Değişkenler*. Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kılıçcı, Y. (2006). *Okulda Ruh Sağlığı*. (5.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koç M., Tutkun Ö.F., Öztürk H., Çalışkan M. (2003). *Rehberlik*. Ankara: Net Yayın Dağıtım
- Köknel, Ö. (2005). *İnsanı Anlamak*. (8.Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kuzgun, Y. (1972). *Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek Danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kuzgun, Y. (2002a). *Rehberlik Ve Psikolojik Danışma*. (7.Baskı). Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Kuzgun, Y. (Editör). (2002b). *İlköğretimde Rehberlik*. (3.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. (2003). *Meslek Rehberliği Ve Danışmanlığına Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. ve F. Bacanlı. (Editörler). (2005) *Lise Öğrencileri İçin Mesleki Olgunluk Ölçeği El Kitabı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Oğuz, Ö. (2008). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Özel Arı Lisesi Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Onur, B. (1995). *Gelişim Psikolojisi*. (5.Baskı). Ankara: İmge Yayıncılık).

Özbay M. H., Göka Ş. (2004). *Her Halde İnsan*. (1.Baskı). Ankara: Dumat Matbaası.

Özdemir, A. R., Özdemir, E., Akça, C., Ediz, B., ve Akça, A. (2002). Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Son Sınıf Öğrencilerinin Benlik ve Mesleki Benlik Kavramları Arasındaki Bağdaşım Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 1, 287-303.

Özoğlu, S. (1975). Psikolojik Danışmada Benlik Kavramı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Sayı:8, 93 -112.

Pişkin, M. (2002). Özsaygıyı Geliştirme Eğitimi. Kuzgun, Y. (Editör). *İlköğretimde Rehberlik*. (3.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Sahraç, Ü. (2000). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Denetim Odaklarına Göre Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Suner, F. E. (2000). *Farklı Liselerdeki Ergenlerin Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sübaşı, G. (2000). Sınav Kaygısı ve Denetim Odağının Akademik Başarıyı Yordama Gücü. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 14, ss. 467-481.

Şahin, A. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretimde Yöneltilme Yönergesinin Uygulandığı Düşük Sosyo-Ekonomik Seviyeden Gelen 8. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ve Ortaöğretim Okul Türleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ulusoy A. (Editör). (2007). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Usluer, E. (1996). *Meslek İnceleme Yaşantısının Mesleki Olgunluğa Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Uzer, A. S. (1987). *Lise Öğrencilerinin Yükseköğretim Programlarını Tercihleri İle Kendi Yetenek, İlgisi ve Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ünüvar, A. (2003). *Çok Yönlü Algılanan Sosyal Desteğin 15-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine Ve Benlik Saygısına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yeşilyaprak, B. (2007). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. (15.Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yılmaz H., Üre Ö. (2002). *Rehberlik*. (1.Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Yılmaz, H. (2003). *Gençler Bu Kitap Sizin İçin*. (1.Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Yüksel, Ö. (2006). *Davranış Bilimleri*. (1.Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Yörükoğlu, A. (2007). *Gençlik Çağı*. (13.Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

EKLER

1. (Ek-A) Mesleki Olgunluk Ölçeği
2. (Ek-B) Kendine Saygı Ölçeği

(EK-A)
MESLEKİ OLGUNLUK ÖLÇEĞİ

Öğrencinin Adı-Soyadı:		Cinsiyeti: (E) (K)				
Okulunuzun Adı:		Sınıfı:				
*Değerli Öğrenciler; Aşağıdaki maddelerden size en yakın olan seçeneğin bulunduğu sütunun altını (X) şeklinde işaretleyiniz. Vereceğiniz içten ve samimi cevaplar araştırmamıza çok önemli katkı sağlayacaktır. Teşekkür ederiz.		Bana hiç uygun değil	Bana pek uygun değil	Bana biraz uygun	Bana uygun	Bana çok uygun
		A	B	C	D	E
1	Meslekleri daha iyi tanımak için, bu konuda yazılmış kaynak kitaplar olup olmadığını araştırırım.					
2	Tercih ettiğim meslekler hakkında bilinmesi gereken her şeyi biliyorum.					
4	İnsan mesleğini tesadüfen seçer.					
7	Öğrencilik hayatımda daima hangi derslerin ya da ders dışı faaliyetlerin bana ne yönde yararlı olabileceklerini, hangi hedefe erişmek için katkıları olabileceğini düşünürüm.					
8	Bence lisede bir alan ve mesleğin nasıl seçildiğini araştırmaya gerek yok.					
13	Kendimi bildim bileli hangi mesleğe girmek istediğimi düşünürüm.					
14	Mesleki tercihlerimde sık sık değişiklik yapıyorum.					
17	Çok erken yaşlardan beri meslek yaşamımdan neler beklediğimi, nelere ilgi duyduğumu ve hangi yeteneklere sahip olduğumu düşünürüm.					
19	Yeteneklerime uygun olduğunu düşündüğüm meslekleri inceliyorum.					

		Bana hiç uygun değil	Bana pek uygun değil	Bana biraz uygun	Bana uygun	Bana çok uygun
		A	B	C	D	E
22	Ne zaman meslek seçme konusu açılrsa içimi bir sıkıntı kaplar.					
27	Bazı insanların hangi mesleği seçmek istedikleri konusunda nasıl olup da emin ve kararlı olabileceklerine şaşıyorum.					
31	Yükseköğretime devam eden tanıdıklarına bölümleri hakkında sorular sorarım.					
33	Benim için önemli olan üniversite sınavına hazırlanmaktır. Hangi mesleği seçeceğime sınavdan sonra karar vereceğim.					
34	Şu ana kadar hangi meslekleri tercih edeceğimi belirleyemedim, çünkü her gün başka bir meslek bana çekici geliyor.					
35	Bana verilen sınav kitapçıklarındaki ve kılavuzlardaki yönergeleri ve açıklamaları dikkatle okurum.					
36	Tercih ettiğim meslekleri tanıtıcı toplantılara katılırım.					
38	Birçok mesleğe heves ediyorum ve ilgi duyuyorum, fakat hepsinde de istemediğim yönler var. Hangisini seçeceğime bir türlü karar veremiyorum.					
40	Yeteneklerimi tanımam gerekiyor ama bunu nasıl yapacağımı bilmiyorum.					

(EK-B)
KENDİNE SAYGI ÖLÇEĞİ

		Hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Sık sık	Her zaman
		A	B	C	D	E
1	Kişilik özelliklerinizden hoşnut musunuz?					
2	Bir işi yaparken son kararı kendiniz mi verirsiniz?					
4	İşe yaramaz ve acınacak biri olduğunuzu düşünüyor musunuz?					
6	Olduğunuz gibi görünmek sizi rahatsız eder mi?					
7	Başkalarına göre daha yetersiz olduğunuzu düşünür müsünüz?					
8	Başkaları size önem veriyor mu?					
11	Kendinizden hoşnut musunuz?					
12	Bir konuda eleştiri aldığınızda kendinizi değersiz biri olarak görüyor musunuz?					
14	Bazı konularda başarısız olsanız da kendinizi değerli bulur musunuz?					
16	Haksızlığa uğradığınızda mücadele eder misiniz?					
17	Toplantılarda söz alarak kendi görüşlerinizi ifade eder misiniz?					
18	Bir ortamda karar verilirken sizin önerilerinizin de dikkate alınmasına önem verir misiniz?					
20	Başkaları sizinle olmaktan zevk alır mı?					